

VILNIUS UNIVERSITY

INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

Kęstutis

GUDMANTAS

The Chronicle of the Grand Duchy of Lithuania and Samogitia

**SUMMARY OF THE MONOGRAPH SUBMITTED FOR DEFENCE
AS A DOCTORAL DISSERTATION**

Humanities,

Philology (H 004)

VILNIUS 2026

Scientific monograph submitted for defence as a doctoral dissertation on an external basis

Scientific monograph, submitted for defence as a doctoral dissertation on an external basis,
will be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Habil. Dr. Sergejus Temčinas (Institute of the Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – H 004).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Darius Kuolys (Vilnius University, Humanities, Philology – H 004).

Assoc. Prof. Dr. Sigitas Narbutas (Vrublevskiai Library of Lithuanian Academy of Sciences, Humanities, Philology – H 004).

Prof. Dr. Rimvydas Petrauskas (Vilnius University, Humanities, History and Archaeology – H 005).

Prof. Dr. Dainora Pociūtė-Abukevičienė (Vilnius University, Humanities, Philology – H 004).

The scientific monograph will be defended on an external basis as a doctoral dissertation at a public meeting of the Dissertation Defence Panel on 29 June 2026, at 3:00 PM, in the 1st-floor Hall of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Address: Antakalnio 6, Vilnius, Lithuania

Tel. +370 5 262 1943; e-mail: direk@liti.lt

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Kęstutis
GUDMANTAS

Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės metraštis

**MOKSLINĖS MONOGRAFIJOS, TEIKIAMOS GINTI KAIP DAKTARO
DISERTACIJA, SANTRAUKA**

Humanitariniai mokslai,
Filologija (H 004)

VILNIUS 2026

Mokslinė monografija, teikiama ginti eksternu kaip daktaro disertacija

Gynimo taryba:

Pirmininkas prof. habil. dr. Sergejus Temčinas (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004).

Nariai:

doc. dr. Darius Kuolys (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004),

doc. dr. Sigitas Narbutas (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, humanitariniai mokslai, filologija – H 004),

prof. dr. Rimvydas Petrauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005),

prof. dr. Dainora Pociūtė-Abukevičienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004).

Mokslinė monografija ginama eksternu kaip daktaro disertacija viešame Gynimo tarybos posėdyje 2026 m. birželio mėn. 29 d. 15 val. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto I a. salėje. Adresas: (Antakalnio 6, Vilnius, Lietuva), tel. +370 5 262 1943; el. paštas direk@liti.lt

INTRODUCTION

Research Problem, Aim, Objectives, and Relevance

The Lithuanian historical narrative, which originated as early as the reign of Grand Duke Vytautas, underwent intensive reconstruction during the first half of the 16th century. In place of the First Chronicle (the Short Redaction) compiled in the 15th century, two new chronicles emerged within the circle of Albertas Goštautas († 1539), the Voivode of Vilnius and Chancellor of the GDL: the Second Chronicle and the Third Chronicle (otherwise known as the Bychowiec Chronicle). These works embody the ideology of the GDL elite of that time, a significant component of which was the narrative of noble descent. According to the chroniclers, the dukes and the nobility were of Roman origin. The chronicle narrative usually extends to the chronicler's own time, i.e., the 1520s–1540s.

However, in historiography, the development and redactions of the Second Chronicle (the "Chronicle of the Grand Duchy of Lithuania and Samogitia") have been little researched since the publication of Viachaslaŭ Chamiarytski's monograph on the Lithuanian Chronicles (1969). Descriptions of the manuscripts of the Second Chronicle have seen little refinement since Mikalai Ulashchyk's monograph on the same subject (1984), with the exception of the publication of the Tikhonravov copy (2020) prepared by the author of this study.

Thus, the **aim** of this study is to revise previous research and present a refined and comprehensive body of knowledge on the Second Chronicle, enriched with new insights and conclusions, alongside a critical edition of the text, which can be regarded as an appendix to the study. To this end, the following **objectives** are addressed: 1) to review the evolution (redactions) of the Second Chronicle; 2) to examine all extant manuscripts *de visu*; 3) to refine the descriptions of the manuscripts, placing greater emphasis on the Patriarch and Tikhonravov copies—which have been less studied in historiography—and the highly important Raczyński copy, while

paying due attention to the "context" of the copies (the manuscript codices); 4) to provide data on secondary copies (copies of copies), "facsimiles," and scholarly transcriptions; 5) to prepare a stemma reflecting the textual evolution of the chronicle based on its manuscripts; 6) to investigate the "fate," function, and contexts of the Raczyński copy; and 7) to revise and supplement research on the sources of the Second Chronicle.

The Raczyński manuscript was chosen as the **primary object of research**, as it is the most representative copy of the extensive (third) redaction of the Second Chronicle. It was produced within the territory of the GDL and possesses a long tradition of reception (reading, commenting, and excerpting). Furthermore, it is one of the two oldest surviving manuscripts of the Second Chronicle (the second—the Olszewski manuscript—is a translation into Polish).

Since all manuscripts are parts of larger manuscript codices, as previously mentioned, it is essential to also investigate their "environment"—the codices themselves. Unfortunately, historiography has often taken the path of least resistance by ignoring this context. Moreover, researchers who do not specialize in chronicle studies—the "users"—frequently overlook the Second Chronicle, limiting themselves to the Bychowiec Chronicle and even erroneously attributing characteristics of the Second Chronicle to it. Therefore, the **relevance** of this study lies not only in updating research on the Second Chronicle but also in restoring it to the center of scholarly focus. This study and the accompanying critical edition of the text are intended to help overcome these negative historiographical trends.

Research Novelty

As previously mentioned, research on the Second Chronicle has reached a certain state of stagnation. This study presents several key results that change this situation:

- Refined descriptions of the Second Chronicle manuscripts, which have not been updated since Mikalai Ulashchyk's monograph on the Lithuanian Chronicles (1984).
- An updated account of the evolution of the Second Chronicle, which has not been revised since the publication of Viachaslaŭ Chamiarytski's monograph (1969).
- The use of the highly significant Patriarch and Tikhonravov manuscripts. It is noteworthy that Lithuanian researchers have generally not used these copies (with the exception of the works of the author of this study).
- For the first time, comprehensive information is presented regarding the secondary copies (copies of copies, 18th century) of the Second Chronicle, as well as scholarly transcriptions from the 19th and 20th centuries and 19th-century "facsimiles." These attest not only to the dissemination of the chronicle texts but also to the efforts to publish them. A near-documentary transcription of the Krasieński copy, introduced into scholarly circulation in this study, provides unique information about the original destroyed in 1944.
- For the first time in historiography, the study addresses not one, but two projects for the publication of the Lithuanian Chronicles prepared in the 19th and early 20th centuries—the Galician (Lviv) and the Russian (Saint Petersburg) projects—only the latter of which was realized.
- A stemma of the Second Chronicle is provided for the first time (based on published manuscripts; one of which—the Tikhonravov copy—was published by the author of this study in 2020).
- Building upon the research of Aleksander Brückner and other scholars, a comprehensive description of the Raczyński Codex is provided, including codicological analysis (paper watermarks, quire signatures) and paleographical study (the "hands" that transcribed the codex). A provisional attempt has also been made to identify the authors of the marginalia (all

marginal entries are published for the first time in the transcription of the Raczyński copy accompanying this study).

- Information on the "journeys" of the Raczyński Codex has been systematized, and new hypotheses have been proposed regarding how the manuscript might have come into the possession of the Radziwiłłs of Nesvizh at the end of the 17th century.
- The specific nature of the Raczyński Codex is highlighted—particularly the exceptionally abundant marginalia in Ruthenian (Cyrillic script) and Polish, written by both scribes and readers. It is observed that the boundary between scribe-editor and reader is fluid.
- The content of the Raczyński copy and its relationship to other manuscripts of the Lithuanian Chronicles have been revealed in greater detail.
- The use of Marcin Bielski's *Chronicle of the Whole World* in the Raczyński and Yevreinov copies has been examined more comprehensively and accurately than in previous historiography. A previous methodological error—failing to distinguish this chronicle from its later reworking, the *Chronicle of Poland*—has been addressed. Detailed information regarding the sources of the Second Chronicle and its links to the texts of the First and Third Chronicles is provided in the commentaries accompanying the transcription and the Lithuanian translation.
- A critical edition of the Raczyński copy is included as an appendix.
- A Lithuanian translation is also provided as an appendix, addressing a long-standing gap (especially considering the existing translations of the First and Third Chronicles).

Research Sources

The source base primarily consists of manuscripts of the Second Chronicle, secondary copies (copies of copies), and scholarly

transcriptions held in various memory institutions in Lithuania and abroad: A partial copy of the Olszewski Codex and transcriptions used in Volume 17 of the *Complete Collection of Russian Chronicles* (including a near-documentary transcription of the Krasiński copy destroyed in 1944; The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences); Demetriusz Zankiewicz's "Notification regarding the Lauryshava Monastery" (Vilnius University Library); materials from Antoni Prochaska's unrealized edition of the Lithuanian Chronicles (Lithuanian State Historical Archives); the Raczyński Codex (The Raczyński Library in Poznań); the Olszewski Codex (National Library of Poland in Warsaw); a "facsimile" of the Olszewski Codex (Jagiellonian Library in Kraków); a "facsimile" of the Raczyński copy (Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv); the Archaeological Society Codex (National Library of Russia in St. Petersburg); the Rumyantsev and Tikhonravov codices (Russian State Library in Moscow); the Patriarch Codex (State Historical Museum in Moscow); and the Yevreinov Codex (Russian State Archive of Ancient Acts).

Additionally, the study uses inventories of the Radziwiłłs of Nesvizh, letters of Grigory Unikhovsky, and documents of the Navahradak district *sejmik* (Central Archives of Historical Records in Warsaw); the diaries of Stanisław Niezabitowski and Karol Stanisław Radziwiłł (held at the National Library of Poland and the Library of the Polish Academy of Arts and Sciences, respectively).

Early Printed Books: Hartmann Schedel's *Chronicle* (1493), Maciej Miechowita's *Chronicle of the Poles* (*Chronica Polonorum*, 1519, 1521), Marcin Bielski's *Chronicle of the Whole World* (1551, 1554, 1564), Marcin and Joachim Bielski's *Chronicle of Poland* (1597), Cyprian Bazylik's *Story of Attila* (1574), the panegyric *Senator Polonus* (1690) dedicated to Bogusław Aleksander Uniechowski, etc.

Publications of the Lithuanian Chronicles used in the study: The Bychowiec Chronicle published by Teodor Narbutt, the Krasiński copy published by Afanasy Bychkov, Volumes 17, 32, and 35 of the *Complete Collection of Russian Chronicles*, the Olszewski

copy published separately by Stanisław Ptaszycki, the edition of the Patriarch Codex, etc.

Other published sources: Old Rus' chronicles (most importantly the Hypatian Chronicle and its constituent part, the Galician-Volhynian Chronicle), the Ostrog Chronicle, the memoirs of Jan Władysław Poczeb Odlanicki, the diary of Władysław IV's Smolensk campaign (1633–1634), the published portion of Stanisław Niezabitowski's diary, and the travel diary of Karol Stanisław Radziwiłł.

Review of Research and Literature

Maciej Strykowski had already examined the Lithuanian Chronicles, but the study of the chronicles using genuinely scientific methods began in the first half of the 19th century. During this period, not only were excerpts published (Strykowski had already included some in his *Chronicle*), but the first editions of individual manuscripts also appeared in Vilnius and Moscow. Ignacy Daniłowicz published the Supraśl copy of the First Chronicle (1827), and Teodor Narbutt published the Third Chronicle, the so-called "Bychowiec Chronicle" (1846). In the mid-19th century, scholars from the Russian Empire—which had annexed the lands of the Grand Duchy of Lithuania between 1772 and 1815—began to develop the idea for a more extensive publication of the Lithuanian Chronicles. The initiative was taken by Ernst Eduard Kunik (1814–1899), a member of the St. Petersburg Academy of Sciences, who presented an outline for a "complete collection of the Lithuanian Chronicles." This outline was approved by the Imperial Archaeographic Commission.

Two publications prepared by Afanasy Bychkov appeared: the "Avraamka Chronicle" (without the "Lithuanian part," prepared together with Konstantin Bestuzhev-Ryumin, 1889) and the Krasiński manuscript of the Second Chronicle (1893); however, the work was interrupted in 1899 by the deaths of Kunik and Bychkov.

Following the passing of Kunik and Bychkov, their work was continued by their colleague Aleksey Shakhmatov (1864–1920), a member of the aforementioned commission. The concept for the publication was revised (the intention to publish excerpts from the Długosz and Strykowski chronicles was abandoned), and Stanisław Ptaszycki, a specialist in the Lithuanian *Metrica*, was enlisted. Finally, in 1907, Volume 17 of the *Complete Collection of Russian Chronicles* appeared, prepared by Ptaszycki and Shakhmatov and dedicated to the "West Russian" chronicles (the name given to the Lithuanian Chronicles at Shakhmatov's suggestion). This was a true turning point in the study of the Lithuanian Chronicles, as it became possible to encompass the entirety of the manuscripts. The first to do so were the editors of the volume, primarily Ptaszycki, and Teoktist Sushitsky in his magnum opus (1921, 1929). Also noteworthy are the works of the Belarusian scholar Mikalai Ulashchyk, especially Volumes 32 and 35 of the *Complete Collection of Russian Chronicles* (1975, 1980) and his 1984 monograph. Standing out from the general context is the significant monograph by Viachaslaŭ Chamiarytski (1969), while Lithuanian historiography is represented by Mečislovas Jučas (1968, 2002) and Rimantas Jasas's translation of the Bychowiec Chronicle (1971). Nevertheless, a certain decline is observable during the Soviet period: the chronicle texts were presented in an overly modernized manner, and the highly important Patriarch copies and the interesting Tikhonravov copy were "forgotten." This applies more to the works of historians, as philologists continued to use these copies; Chamiarytski's monograph stands out particularly positively in this context, having been edited by the renowned Yakov Lurie.

The manuscripts of the Second Chronicle were studied extensively by Ptaszycki, Sushitsky, and Ulashchyk, while its redactions were discussed thoroughly and convincingly by Chamiarytski. His work should be regarded as "the last word" on this subject, as the question of redactions has not received significant attention in later works. However, Nadezhda Morozova's unpublished

dissertation (2001) remains important for the textual issues it raises, while articles by Edvardas Gudavičius (2010, 2011) touched upon certain aspects of the relationship between the First and Second Chronicles, as well as the evolution of the Second Chronicle.

Among the scholars who have studied the Raczyński Codex, mention must first be made of Aleksander Brückner (1886) and Stanisław Ptaszycki (1888). Of the more recent studies, an article by Kateryna Kyrychenko is noteworthy for proving that the so-called "Mukhanov fragment" is merely a transcript of a fragment of the Raczyński copy published by Julian Ursyn Niemcewicz (2006). Reference should also be made to the publication of Demetriusz Zankiewicz's "Notification regarding the Lauryshava Monastery" (2012), prepared by the author of this study in collaboration with Andrey Rychkov.

The question of the sources for the Second Chronicle was addressed by Ivan Tikhomirov, Teoktist Sushitsky, Mečislovas Jučas, and others. Attention was drawn to the overlaps between Marcin Bielski's chronicle and the text of the third redaction of the Second Chronicle. Unfortunately, until recently, researchers used not the *Chronicle of the Whole World*, but its later reworking, the *Chronicle of Poland* (1597); therefore, their conclusions are not entirely accurate.

Research Methods

The study employs codicological, paleographical, and textual criticism methods. It is essential to investigate not only the manuscripts themselves but also their "environment"—the codices; such research helps reveal the circumstances of the manuscripts' origin, their patrons, and even certain textual features (for example, the spelling of names or the "policy" of marginalia). Indeed, it is evident that research into the content of the chronicles lacks precision if the manuscripts themselves are not examined; these, in turn, must be examined *de visu*, without being limited to microfilms or digital

images. Relying solely on the latter makes it impossible to conduct codicological research, while paleographical analysis also remains superficial.

Unlike previous historiography, significant attention is given to marginalia. This approach has proved especially fruitful in the case of the Raczyński Codex. Unfortunately, Aleksey Shakhmatov and Stanisław Ptaszycki did not pay sufficient attention to the marginalia in Volume 17 of the *Complete Collection*, thereby losing a portion of the Raczyński manuscript's text.

The study endeavored to use the best possible editions of the sources. For example, priority was given to Volume 17 of the *Complete Collection of Russian Chronicles*, though Volumes 32 and 35 were also consulted. In the case of rare early printed books, preference was given to the specific editions that could have been available to the chroniclers (for instance, all three 16th-century editions of Bielski's chronicle). The historiographical method was applied when investigating the publication history of the Lithuanian Chronicles.

Theses to be Defended

The study fundamentally supports the evolutionary scheme of the Second Chronicle proposed by Viachaslaŭ Chamiarytski (consisting of three redactions); however, this scheme is slightly supplemented and adjusted:

- The oldest, first redaction of the Second Chronicle is represented by the Krasieński manuscript and the Patriarch manuscript A; the latter reflects a slightly later stage in the development of the first redaction than the Krasieński copy.
- The Patriarch manuscript A' and its continuation—the "Short Chronicle of the GDL"—should be attributed to the second redaction or regarded as a transitional variant between the first and second redactions.

- In the third redaction of the Second Chronicle, the "Short Chronicle of the GDL" was used as a kind of framework, expanded with new material and further extended.
- The Tikhonravov copy is close not only to the Rumyantsev copy but also to the Raczyński copy.

The remaining theses to be defended concern various aspects of the research into the Raczyński Codex and the Raczyński copy:

- The inclusion of the translation of the *Story of Attila* in the Raczyński Codex, along with watermark evidence, suggests dating the codex to the 1580s (which is more likely) or the 1590s.
- The place of origin (milieu) of the Raczyński Codex remains unclear; both major hypotheses—linking it to either the GDL Chancellery or the Navahradak scriptorium—require further verification.
- Parts I and II of the Raczyński Codex were joined after 1635. At that time, the codex became a kind of family book of the Uniechowski family, noblemen from the Navahradak Voivodeship.
- Between 1672 and 1701, the Raczyński Codex came into the possession of the library at Karol Stanisław Radziwiłł's palace in Białą. This change of ownership is hypothetically linked to Bogusław Aleksander Uniechowski's political career leap in 1689.
- The author of the protograph of the Raczyński copy must have been an individual who had access to the documents of the GDL Chancellery and who was associated with the Goštautas family, but not particularly with the Radziwiłłs.
- In the final part of the Raczyński copy, Bielski's chronicle was used even more extensively than in the Yevreinov copy (most

likely the 1551 and/or 1554 editions). Bielski's compilation served as a source of information and a model for presenting it.

- There are actually more overlaps between this part and Bielski's chronicle than previously indicated (for instance, the erroneous date of Jogaila's death—1432—was adopted from Bielski).
- The Raczyński copy could even be considered a distinct, latest redaction of the Second Chronicle, one of its specific features being the marginalia, which were likely written following the model of the Ruthenian translation of the *Story of Attila*.

STRUCTURE OF THE STUDY

The study consists of two parts. The first part is primarily an overview, dedicated to the redactions and manuscripts of the Second Chronicle; the second part focuses on the Raczyński Codex and the Raczyński copy.

Redactions of the Second Chronicle

The study adheres to the traditional division of the Lithuanian chronicles into three compilations (Chronicles).

In the study of redactions, the concepts of archetype, protograph, and continuation (*continuatio*) are used. Unfortunately, the vital concept of continuation has been used sporadically in historiography (for example, by Antoni Prochaska); a singular exception is the conceptual article by Rimantas Jasas (1971), which has not been properly appreciated in international historiography due to the language barrier. However, it was precisely the separation of the "core" of the Second Chronicle—created within the circle of Goštautas—from later additions that allowed Jasas to argue convincingly for Goštautas' "authorship."

On the other hand, the issue is not so simple. Jasas' insight regarding continuations is merely an idealized construct. A continuator did not only extend the chronicle by recounting later events but also edited the part written before him. Incidentally, chronicle scribes acted in a similar manner.

A persistent research shortcoming that for a long time hindered the assessment of Goštautas' contribution is the failure to distinguish the history of the chronicle text from the history of the chronicle manuscripts. There is also no consensus in historiography regarding the redactions of the Second Chronicle. While sometimes two redactions are distinguished, recently a number of researchers (including the author of this work) have identified three. It is argued

that the oldest, first redaction is represented by the Krasinski copy and the Patriarch copy A.

This undoubtedly most problematic redaction is datable to after 1514 (as the Patriarch copy A uses a register of Muscovite prisoners captured at Orsha in 1514) or, more likely, to the 1520s due to the probable use of Miechowita's chronicle (1521). The first redaction poses a significant challenge for researchers due to the incompleteness of the first (legendary) part of the Krasinski copy, the defectiveness of its second (historical) part, and the fragmentary nature of the Patriarch copy A (which lacks the legendary part). These obstacles prevent unambiguous conclusions; nevertheless, a closer look at both copies suggests that the Patriarch copy A reflects a slightly later stage in the development of the first redaction than the Krasinski copy.

The distinction of the other redactions is, at least at first glance, simpler. The study agrees with Chamiarytski's opinion that the second, more extensive redaction is represented by the Olszewski, Archaeological Society, Patriarch B, Rumyantsev, and Tikhonravov copies (it appears that Patriarch A' with its continuation—the "Short Chronicle of the GDL"—would also fit here, or it could be a transitional variant from the first to the second redaction), while the third, most extensive redaction is represented by the Raczyński and Yevreinov copies. These redactions are dated, respectively, up to and including the 1540s and "from the first half of the 1550s." The dating of the second redaction is based on the chronology of the events described and the date of the creation of the Olszewski Codex (ca. 1550), while that of the third redaction is based on the chronology of events and the fact that Marcin Bielski's chronicle (1st ed. 1551) was used.

These redactions already feature legendary narratives concerning the election of Vytenis as Grand Duke and the origins of the third (the Columns, the Gediminid) dynasty, Gediminas' struggle with the Teutonic Knights, his campaigns to Volhynia and Kyiv, the founding of Trakai and Vilnius, and the figures of Kęstutis and Birutė. The theme of Goštautas, Gediminas' primary aide (the hetman and first Voivode of Vilnius), also emerges, and the narrative in the "Chronicle

of the Grand Dukes of Lithuania" regarding Gediminas' seven sons is supplemented with information about his daughter, Anne. Furthermore, the use of Miechowita's chronicle is significantly more apparent than in the first redaction.

An important part of the Second Chronicle is the so-called "Short Chronicle of the GDL," consisting of annalistic-style notes that begin with an entry on the Baptism of Lithuania (dated 1386), though most of its focus is on events from the late 15th to the early 16th century. It was named by researchers after its title in the Olszewski Codex: *[W]ielkiego xięstwa litewskiego kronyczka krotko pisana*. This is a relatively autonomous work that partly served as a continuation. In the third redaction, the "Short Chronicle" was supplemented with information from Bielski's chronicle, documents from the GDL Chancellery, and other sources, resulting in continuations up to 1548. In this redaction, the "Short Chronicle" was used as a kind of framework, expanded with new material and further extended. This contrasts with, for instance, the protograph of the Rumyantsev copy of the second redaction, where the "Short Chronicle" was simply extended by a series of shorter and longer notes; this process yielded the longest continuation of the Second Chronicle, reaching up to 1567 (though the final entries therein were likely added in GDL territory already occupied by Russia).

It should be noted that the third redaction of the Second Chronicle appeared later than the Third Chronicle, and it is apparently no coincidence that the Yevreinov copy contains elements characteristic exclusively of the Third Chronicle—the narrative of Algirdas's campaign against Moscow and a unique list of Algirdas's sons. On the other hand, the Yevreinov copy is highly specific (it is a hybrid copy); the legendary genealogy of Lithuanian rulers within it coincides with the one found in the Krasiński copy. Consequently, based on the characteristics of the legendary part, the copies of the Second Chronicle can be divided into two groups: the Krasiński and Yevreinov copies, and the rest—namely, the Patriarch B, Archaeological Society, Olszewski, Rumyantsev, Tikhonravov, and

Raczyński copies. The evolution of the genealogy would appear as follows: the first redaction of the Second Chronicle (the protographs of the Krasiński and, in part, the Yevreinov copies) → the second redaction of the Second Chronicle and the protograph of the Raczyński copy. Of course, the genealogy is most extensively developed in the Third Chronicle (the Bychowiec Chronicle).

The study presents two fragments of the legendary genealogy, illustrating its evolution in the Second Chronicle and the Bychowiec Chronicle (p. 20; see also the Fictitious Genealogy of the Grand Dukes of Lithuania based on the Raczyński copy, p. 404, and the Stemma of the Second Chronicle, p. 99).

Manuscripts of the Second Chronicle

Currently, there are ten copies of the Second Chronicle in scholarly circulation: the Krasiński, Patriarch A, Patriarch B, Patriarch A' (including the "Short Chronicle"), Archaeological Society, Olszewski, Rumyantsev, Tikhonravov, Yevreinov, and Raczyński manuscripts; however, Patriarch A' is only a small fragment. (There are also secondary copies: a copy of the Olszewski manuscript and a copy-fragment of the Raczyński manuscript.)

In this part of the study, all copies of the Second Chronicle are reviewed, focusing primarily on the more significant ones and on those texts that have thus far been less (and in the author's opinion, undeservedly) integrated into scholarly circulation. As previously mentioned, despite undeniable achievements in the research of the Lithuanian Chronicles, a certain decline can be observed compared to the situation at the beginning of the 20th century: the texts published in Volumes 32 and 35 of the *Complete Collection of Russian Chronicles* during the Soviet period are heavily modernized, and the Patriarch and Tikhonravov copies were "forgotten." There are also material losses—Lithuanian chronicles that have long been mentioned in literature but were never researched or published, and whose traces have since vanished (not to mention those used by Augustinus

Rotundus and Maciej Strykowski in the second half of the 16th century).

The surviving known copies of the Second Chronicle were examined *de visu* between 2008 and 2019. Most of them have been described multiple times in scholarly literature; therefore, detailed characteristics are not provided in the study. The exceptions are the Patriarch and Tikhonravov copies, which were published only in recent years and still lack scholarly attention. The Raczyński Codex is discussed separately. However, the review of the copies is not merely a compilation, as current manuscript shelfmarks are provided, observed historiographical errors have been corrected, and original insights are presented.

The Patriarch Group of Copies

The Patriarch Codex is held at the State Historical Museum in Moscow (shelfmark Syn 790). The manuscript previously belonged to the Synodal (Patriarchal) Library, which accounts for its name. The format of the codex is in quarto; the leaf size is 19.5–19.9 × 15 cm, and the block height is 3.2 cm; there are 186 (VII + 179) folios in total. It is a composite volume (convolute) consisting of two parts: ff. 1–70 and ff. 71–174. Watermarks indicate that both parts were written in the mid-17th century in Ruthenian cursive by several scribes, and they were joined before May 1676. On f. Vr, there is an entry by an anonymous owner stating that on May 6, 1676, he lent the "Great Catechism" to Joseph, the Hegumen of Rylsk (Chernihiv Diocese). As religious texts are located at the beginning of the codex, it is possible that this very manuscript is being referred to, especially since on the same f. Vr it is called "Кн(и)га Катихисиз писана бѣлорускою | подписю."

As another provenance on the same page testifies, in 1697 the codex was "sent from the patriarch's court"; thus, by the 18th century, the codex was already in the Patriarchal Library, which in 1721 became the Synodal Library. This is also indicated by the dating note

"Scriptus seculo 17o" (f. VIIv, 1720s) by Athanasios Skiadas, a professor at the Moscow "Hellenic-Greek School," and by the late 18th-century binding typical of this library's books (light brown leather, cardboard).

It should be noted that the contents of the Patriarch Codex vary—alongside religious texts are historical ones (which are more numerous) and geographical ones. The codex contains the following Lithuanian chronicles:

1) ff. 43r–64v: "ГЛАВА. КРОИНИКА СО ВЕЛИКИХ КН(Я)ЗЕХ | ЛИТОВСКИХ."; named by Ptaszycki and Shakhmatov as the "Patriarch copy A." This is the *Chronicle of the Grand Dukes of Lithuania* with a continuation up to 1517; it is similar to Part II of the Krasński copy and, together with the latter, is attributed to the first redaction of the Second Chronicle.

2) ff. 83v (bottom of the page) – 103v: a copy of the second redaction of the Second Chronicle lacking a specific title (separated from the previous text only by a horizontal line) and the beginning of the legendary part (named by Ptaszycki and Shakhmatov as the Patriarch copy B). It covers GDL history from the fictitious struggle between Skirmantas and Khan Balaklay ("СО ц[а]ри Заволскѡмъ Болакляите") to the account of the poisoning of Skirgaila (this account also remains unfinished).

3) ff. 135r–136r: a fragment of the Second Chronicle that begins with the description of the 1445 war with Moscow. Further in the fragment is a lacuna (the text breaks off on f. 135v as it begins to recount the GDL army's march to the fields of Orsha in 1514), followed by the so-called "Short Chronicle of the GDL" (this is a relatively autonomous part of the compilation that emerged in the second redaction, in which events from the 14th century to the first half of the 16th century are recorded in extremely concise annalistic notes). Ptaszycki and Shakhmatov named the fragment of the Second Chronicle preceding the "Short Chronicle of the GDL" as the Patriarch copy A', while they regarded the "Short Chronicle" itself as a separate, fourth fragment of the Lithuanian chronicle. They did not provide a

specific name for it, though elsewhere they referred to it as the "Kronyczka"—following the title found in the Olszewski copy of the Second Chronicle. We would maintain that this separation of the "Short Chronicle" as a distinct fragment is questionable, as it is an integral part of the Second Chronicle; for instance, in the Rumyantsev copy, it follows immediately after the description of the Battle of Orsha.

Further on (ff. 137r–174r) is the Barkulabovo Chronicle, written at the turn of the 16th and 17th centuries in the eastern GDL. This is a well-known local GDL chronicle (of the town of Barkulabovo, south of Mogilev) that has been published several times in historiography.

Among the other texts, notable entries include the *Zadonshchina* ("Сказание Саѡона Резанца...", ff. 36v–42v), a poetic narrative of the Battle of Kulikovo; a description of the Caspian region addressed to the GDL "knighthood" ("Г[оспо]д[а]рь и земли их, которые седат вколо моря Оилим|скаго; написаніе для ведомости людем рицерским || У Великом Кнажстве Литовскомъ," ff. 136v–137v); and a list of cannons seized from the Muscovites near Smolensk in 1634 (f. 174r), which, incidentally, is quite different from the one found in the diary of Władysław IV's Smolensk campaign.

There are also chronicle narratives about the Grand Dukes of Rus' (ff. 26r–36v, 112v–135r) and the rulers of Muscovy (ff. 103v–112r).

A significant amount of information in the codex is adopted from Marcin Bielski's chronicle; in some places, its text is copied almost verbatim—for instance, even the Polish form of the name of Grand Duke Vasily III of Moscow, "Bazyli," is repeated ("з Базылемъ," f. 76r). Among the linguistic features of the codex, the phonetic spelling of the name Gleb as "Хлѣба" (f. 50v) stands out.

As already noted, several Lithuanian chronicles and other texts were used in the compilation of the codex or its protograph(s). Patriarch copy A is especially valuable for the genesis of the Second Chronicle. When compared to other copies, it provides the oldest version of the narrative of the 1514 Battle of Orsha; it is the only one

to mention the source of the list of captured Muscovites—the hetman’s register. Overall, it is clear that a selection of material was performed during the writing of the codex. Patriarch copy B lacks the beginning of the legendary part of the Lithuanian chronicle preceding Duke Skirmantas’s battle with the Tatar Khan Balaklay—meaning the Palemon narrative and the fictitious genealogy of the Polotsk dukes are absent. This selection of material was carried out in the 17th century.

It has already been mentioned that the Patriarch Codex is considered a composite volume (convolute). This is confirmed by the different paper used in both parts, the change in the scribal hand, and finally the graphic appearance of the text (red ink is used for decoration starting from f. 71r). However, it is interesting that an attempt was made to link the two parts: the text on f. 71r continues the text found on f. 70v, and the catchword "Аристотел" at the bottom of f. 70v corresponds to the first word on the following page, "Аристотел." Thus, it remains unknown whether the codex was produced in one scriptorium or two.

Where were the protograph or protographs of the Patriarch Codex written? Considering the content of the Patriarch Codex (the description of the 1590 Synod of Brest at the beginning of the manuscript and, especially, the events described in the Barkulabovo Chronicle), some researchers consider the author of the chronicle to be Fyodor Filipovich, an Orthodox priest from this town (south of Mogilev) and a protégé of Prince Bagdon Solomerecki (†1602). Others believe the author was an unidentified individual from Filipovich’s circle.

The author of the Barkulabovo Chronicle is highly hostile to the 1596 Union of Brest, referring to the bishops who joined it as "apostates"; thus, it stands to reason that the fictitious genealogy of the Polotsk princes—with its story of Princess Paraskovija’s transformation from an Orthodox Christian into the Catholic Saint Praxedes—could not have appealed to such a person. The Barkulabovo Chronicle, the Orthodox texts (and, finally, likely also

the list of cannons seized from the Muscovites near Smolensk in 1634) indicate that the protograph or protographs of the Patriarch Codex were written in the eastern GDL. The codex itself could have been produced in one of the local Orthodox monasteries (perhaps by monks who had retreated to Russia?) or in Ukraine, in the former Orthodox Diocese of Chernihiv (though we consider the latter possibility less likely). In any case, the 1676 entry testifies that the manuscript was already there.

The Tikhonravov Copy

This copy also belongs to the category of incomplete copies. The Lithuanian chronicle and the so-called Ostrog Chronicle, which serves as its continuation, are located at the end of the codex. The codex is from the collection of the renowned literary historian and Russian academician Nikolay Tikhonravov (1832–1893), which is currently held in the Manuscripts Department of the Russian State Library (Moscow) under shelfmark f. 299, No. 408. It is written in a fine hand in folio format (29.9 × 18.7 × 5.5 cm). It should be noted that documents from the Orthodox Diocese of Kyiv, written in the first half of the 18th century, were used to reinforce the binding.

The codex originated in Ukrainian lands. At the bottom of f. 339v, there is an inscription by its scribe, "God's servant Zmitro" (Dmitry), dated April 13, 1636. This specified date of 1636 is confirmed by watermarks; the paper containing them is dated to 1636–1637: 1) a small bear standing on its hind legs; 2) the coat of arms of the city of Trutnov (two towers with a gate between them and a dragon at the bottom). It is worth noting that Gospels were printed in Kyiv and Lviv on paper with these watermarks (though the second watermark is similar rather than identical).

The codex begins with a Chronograph of the Ruthenian ("West Russian") redaction (ff. 1r–305v), followed by a description of Jerusalem in the time of Christ—a translation of a work by the Netherlandish author Christianus Adrichomius (Christianus

Adrichomius Delphus, Christiaan van Adrihem, 1533–1585) from Latin into Ruthenian (ff. 305v–328v), the Lithuanian chronicle (ff. 329r–335v), and the Ostrog Chronicle (ff. 336r–339v), which covers the period of 1538–1621.

The copy of the Lithuanian chronicle ("КРОИНІКА ВЕЛИКАГО КНІАЗТВА | ЛИТОВЬСКАГО И ЖМОДСКАГО:") is incomplete. Although it recounts events "from the beginning"—that is, from the arrival of Palemon—the text of the chronicle has been rearranged and contains omissions. Apparently, such free treatment of the chronicle text is related not only to defects in the protograph but also to the erosion of the medieval concept of authorship and the scribe's strengthened self-awareness as an "author." Compared to other copies of the Lithuanian chronicles, the language of the Tikhonravov copy is rich in Ukrainianisms. The totality of the features of this copy allows it to be assigned to the second redaction of the Second Chronicle; it is quite close to the Rumyantsev copy but also shows similarities with the Raczyński copy.

Thus, it is an interesting, although incomplete, copy of the Lithuanian chronicle, testifying that the GDL historical tradition remained quite important for 17th-century Ukraine, and the origin of the codex should apparently be linked to the historiographical movement of the Ukrainian Orthodox clergy in the first half of the 17th century and, in part, with the Ostrog literary circle that existed until 1636.

THE RACZYŃSKI OR POZNAŃ COPY

The copy under discussion is a component of an equally famous codex. The codex is held at the Raczyński Library in Poznań (shelfmark Rkp. 94). A "Russian traveler" found it there in 1841 or 1842, and Osip Bodyansky examined it in July 1842. However, the history of the manuscript, as we shall soon see, is longer.

Codicological and paleographical characteristics of the manuscript were provided by Aleksander Brückner, Yaroslav

Shchapov, and Nikolay Ulashchyk. Although the codex has been described in considerable detail, there are still matters to be clarified and problematic points. First of all, it should be noted that its format is in folio, the binding is from the 18th century, and the covers are cardboard covered with dark brown dyed leather, similar to other codices from the Nesvizh Radziwiłł library.

The dimensions of the codex, including the covers, are $31.6 \times 21.7 \times 3.8$ cm, and those of the text block are $30.6 \times 20.7 \times 3$ cm. The structure of the codex can be briefly described as follows: II + 344 + 14 pages. The leaves are irregularly quadrangular, widening toward the binding (trapezoidal). It should be noted that the manuscript was restored in 2007, which involved reinforcing the binding; as a result, its physical structure is now more difficult to examine.

The pages were likely numbered in the 19th century in dark brown ink in the upper right corner of the recto of the leaves—that is, only odd numbers were recorded. In some places, there are corrections in black ink and highlighting in pencil. The pagination of the separate front flyleaf at the beginning of the codex was done in pencil using Roman numerals (I, II), while the leaves added at the end of the codex in the late 19th century are also numbered in pencil, but using Arabic numerals (pp. 345–358). It should also be mentioned that signatures—quire marks—appear at the bottom of some pages.

Paper, Watermarks

In historiography, the paper of the codex has not been studied in detail. Ulashchyk indicated the presence of only two watermarks; apparently, he did not use the catalog of East and South Slavic manuscripts held in Poland prepared by Yaroslav Shchapov, in which four watermarks are fairly accurately described. In fact, there are more watermarks in the codex. On pages 1–296, paper with the following watermarks is used interchangeably: 1) the "Jelita coat of arms" (at least two varieties—one with slenderer and the other with thicker crossed spears); 2) a "double cross with a crown above it in a circle" (the upper

part of the cross resembles the capital letter "T"); 3) the "Habdank coat of arms"; 4) the "Jastrzębiec coat of arms." On pages 297–344, paper with a "Lion" watermark (type: "crowned lion in a heraldic shield"; possibly also two varieties) is used. Photos at the end of the codex are pasted onto late 19th-century paper with a floral motif and the inscription "LINSCH."

Provenance and Other Ownership Marks

At the bottom of the first pastedown flyleaf, in the traditional position, is an 18th-century bookplate from the Nesvizh Radziwiłł Library. At the bottom of p. 5, there is an ownership inscription by Anna Katarzyna Radziwiłł (née Sanguszkó, 1676–1746): "№ 24 Z biblioteki nasze<y> | AXR". The number indicated therein corresponds to the one on the bookplate. The reasons why Radziwiłł's autograph appeared on this specific page are apparently the following: the first two leaves (pp. 1–4) were as deteriorated then as they are today, and almost the entire bottom edge of the second leaf (pp. 3–4) has crumbled away. Furthermore, at the bottom of p. 1, there was likely already an inscription that researchers of the codex have not deciphered. Currently, it survives only partially and resembles a jotted note to oneself: "A R(ok)u Iako na <...> | napisalem". Hypothetically, we would associate it with Anna Katarzyna Radziwiłł's husband, the Chancellor of the GDL, Karol Stanisław Radziwiłł (1669–1719), who was known to be fond of such notes. Radziwiłł, in his rather illegible hand, left an abundance of notes in the margins of calendars and on slips of paper. In this case, the defects should be explained by the calamities that occurred during the Great Northern War—at that time, the Biała palace was devastated, the library was evacuated to Nesvizh, and the manuscript may have lacked covers.

That this Radziwiłł was indeed the owner of the manuscript is evidenced by Demetriusz Zankiewicz's January 30, 1701, *Notification regarding the Lauryshava Monastery [...], regarding its first founder. It was excerpted from an old Russian manuscript chronicle from the*

library of the most illustrious Prince Stanisław Karol Radziwiłł, the current Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania, in Biała in January of the Year of Our Lord 1701 ("NOTIFIKACYA. | O Monastyrze Ławryszowskim w Wojewodstwie Nowogrodzkim leżącym, to jest pierwszym Fundatorze. Wy-pisana z Starey Ruskiey Rękopisaney Kroniki, z | Biblioteki Iasnie Oswieconego Xiążęcia Stanisława Ka-rola Radziwiła Kancelerza natenczas W. X. Ltt. w Białey | Roku Pańskiego 1701. mca Ianuaria."). We learn from an inventory compiled in 1736 that in the autumn of that year, the codex, along with Maciej Strykowski's manuscript chronicle and other manuscripts, was moved to the Nesvizh library.

The family chronicle of the Uniechowski family, noblemen of the Navahradak Voivodeship, written between the final decade of the 16th century and 1672 and located at the end of the codex, can also be regarded as "signs" of ownership, as can the readers' marginalia.

However, let us examine the structure of the Raczyński Codex. In this regard, it clearly splits into two parts. The first part contains two medieval chivalric romances with a common title: "A Tale of Knights from Serbian Books, specifically about the glorious knight Tristan, Lancelot, and Bova, and many other good knights" ("ПОЧИНАЕТСЯ ПОВЕСТЬ О ВИТЕЗАХ С КНИГЪ СЪРБЪСКИХЪ. А ЗВЛАЩА О СЛАВНОМЪ РЫЦЭРЫ ТРЫСЧАН<Е> О АНЦАЛОТЕ И О БОВЕ И О ИНЫХЪ МНОГИХЪ ВИТЕЗЕХ ДОБР<ЫХ>," pp. 1–171); the second romance is later distinguished in the codex as the "History of Prince Guidon" ("ИСТОРИЯ О КНАЖАТИ КГВИДОНЕ," pp. 129–171). The first part of the codex also includes the Ruthenian translation of Cyprian Bazylik's "Story of Attila, King of the Hungarians" (1574), titled "ИСТОРИЯ О АТЫЛИ КОРОЛИ 8ГОРЬСКОМЪ" (pp. 173–224), followed by the "Chronicle of the Grand Duchy of Lithuania and Samogitia" ("ЛѢТОПИСЕЦЪ ВЕЛИКОГО КН(Я)ЗСТВА ЛИТОВЬСКОГО И ЖМОИТЬСКОГО," pp. 225–291).

This part is written in Cyrillic cursive script in dark brown ink, mostly in the hand of a single skilled scribe (Brückner called him Scribe A). In several places, a different hand intervenes (which Brückner attributed to Scribe B). The titles are written in *ustav*, although in some cases they begin in *ustav* and end in cursive. They are quite ornate, and there are also elaborate initials and vignettes; however, neither red nor other colors are used in the decoration.

In the translation of the "Story of Attila" and the chronicle copy, there are blank spaces (large enough to accommodate one or more words), apparently intended for later additions. Furthermore, the copy itself ends without any punctuation mark; although the last leaf containing the chronicle text survives intact, only half of its recto (p. 291) is written on, and the paper changes starting from pp. 297–298 (see above regarding watermarks). After the initial first part of the Raczyński Codex was written, the last few pages were left blank (currently, pp. 292–296 remain unwritten).

It is interesting that, unlike in the cases of the romances and the "Story of Attila" included in the codex, the scribe did not "put a period" at the end of the chronicle copy (neither the traditional tilde nor any other punctuation mark is found here), as if leaving open the possibility of continuing the narrative.

The second part of the codex contains 17th-century copies of two documents, which researchers of the Raczyński Codex often refer to as the acts of the Polish and Lithuanian rulers, and the aforementioned Uniechowski family chronicle with the Tryzna genealogy. Thus, the codex contains:

1) a copy (an "extract") from the Lithuanian Metrica of Casimir Jagiellon's register of "court expenditures, or gifts," confirmed in Warsaw on March 8, 1635, in the name of Władysław IV Vasa;

2) the so-called 1528 "Census of the GDL Army."

It is more difficult to explain why the copy of the first document was included in the codex (although the nobility were inclined to collect documents), whereas the 1528 "census" was regarded as a register of nobility (the copy also includes the register of those liable

for military service in the Navahradak district, in which an ancestor of the Uniechowskis is mentioned). Both copies were written in Cyrillic cursive script by the hand of a skilled scribe; let us call him Scribe C. We shall note that this scribe also penned the Tryzna genealogy, "Urodzenie Panow Tryznów," which is inserted among the records of the Uniechowski family members in the Raczyński Codex.

Further down, following a sentence about the Union of Lublin and a crossed-out horizontal line, the entries of Hieronim Uniechowski begin. Here, the hand is already different. Thus, a brief overview of the Uniechowski chronicle (3). It consists of entries by four family members:

3.1) Those of Hieronim Uniechowski (1612 – after May 21, 1674), covering 1637–1672 (pp. 328–332); followed by the previously mentioned

3.2) Tryzna genealogy "Urodzenie Panow Tryznów," which concludes with the marriage of Hieronim's great-grandparents, Katarzyna Tryznianka and Paweł Jakowowicz Uniechowski; this is undoubtedly a copy (pp. 333–335, p. 336 is blank);

3.3) Entries by Hieronim's father, Paweł Hrehorowicz Uniechowski (1584–1651), covering 1608–1650 (pp. 337–339);

3.4) Entries by Hieronim's grandfather, Hrehory Pawłowicz Uniechowski (1549–1606), covering the period 1548–1599 (pp. 341–344, in Ruthenian, in Cyrillic script).

3.5) Most likely an entry by Hieronim's uncle Jan Uniechowski (1574–1615) regarding the death of his father Hrehory in 1606 (p. 344, also in Cyrillic); and finally, at the bottom of the same page following a horizontal line, 3.6) an account in Polish by Paweł Hrehorowicz Uniechowski (?) regarding the death and funeral of his brother Jan (p. 344). This entry marks the transition to the Polish language—Paweł and his son Hieronim wrote their entries in Polish. As can be seen, the Uniechowski family chronicle is "assembled" in almost reverse chronological order.

The aforementioned Uniechowski entries are autographs, which allowed Brückner to identify the authors of the marginalia in the

Raczyński Codex; however, naturally, he could not identify all of them, as Brückner did not use documents from the Radziwiłł archive. As is evident, by the 17th century, the Raczyński Codex had become a kind of family book of a noble family from the Navahradak Voivodeship.

Thus, the codex clearly splits into two parts in terms of both its content and the paper used. Only the first two pages of the second part (pp. 293–294) were written on paper from the previous section containing the "Habdank coat of arms" watermark.

The Origins of the Raczyński Codex and the Twists and Turns of Its Fate

Speculations regarding the date of the codex's creation vary (in historiography, this usually refers to the first, main part of the codex). It is reasonable to assume that the inclusion of the translation of the "Story of Attila" in the codex and the watermark evidence allow it to be dated to the 1580s (this probability is higher) or the 1590s.

The second part of the Raczyński Codex—a kind of supplement—is more diverse in chronological terms. The Uniechowski family chronicle began to be written in the final decade of the 16th century (entries by Hrehory Uniechowski) and continued until the end of 1672; the copies of the documents are datable to after 1635.

Researchers' opinions also differ regarding the milieu in which the manuscript was created. The prominent specialist of the Lithuanian Metrica, Ptaszycki, claimed that it was the work of scribes from the GDL Chancellery, linking it to the transcription of the Lithuanian Metrica carried out at the end of the 16th century under the direction of Leo Sapieha (Hrehory Uniechowski was a distant relative of Sapieha and, according to one of the versions proposed by Ptaszycki, the patron of the Raczyński Codex).

Alongside this, a version exists according to which the codex was created in the Navahradak scriptorium with the involvement of

Hrehory Uniechowski. It is our view that these versions should be verified by performing paleographical studies—comparing Part I of the Raczyński Codex with both the documents of the Lithuanian Metrica and those of the Navahradak scriptorium. This is not an easy task, as the Navahradak court books and the records of the Navahradak sessions of the Grand Tribunal of Lithuania have likely been lost; therefore, isolated documents would need to be sought.

The study agrees with Brückner that Parts I and II of the codex were joined into a single whole during the time of Paweł Uniechowski. However, this took place not after 1630, as the Berlin scholar imprecisely stated, but somewhat later (as the codex contains a copy of the 1635 confirmation by Władysław IV Vasa).

Today, it remains unknown how the Raczyński Codex came into the possession of the Radziwiłłs (this could only have occurred between 1672 and 1701). No donation inscription is found in the codex, unlike in the so-called "Radziwiłł Chronicle" or the Olszewski Codex; nevertheless, it is reasonable to suggest that attention should be paid to the career leap of Hieronim Uniechowski's son: Bogusław Aleksander Uniechowski, who served as the clerk of the Navahradak Land Court from 1677 to 1688, became a senator of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1689 (initially appointed as the Voivode of Navahradak, and shortly thereafter in the same year, the Voivode of Trakai). It is noteworthy that in 1688, Bogusław Aleksander switched to the court faction (to which King John III Sobieski's nephew, Karol Stanisław Radziwiłł, also belonged), despite having previously been a member of the opposing Sapieha group. Thus, it is entirely possible that the Raczyński Codex ended up in Radziwiłł's library due to these presumably short-lived clientelistic ties. As is well known, the collection of old rare manuscripts and books was a prestigious activity at the time, and such gifts were highly valued. Other possibilities should not be ruled out either—for instance, that after Bogusław Aleksander's death in 1697, his widow, Barbara Dunin-Rajecka, presented the codex to Radziwiłł as a gift.

In any case, by 1701 the codex was already in the Radziwiłł library at the Biała palace, from which it was transferred to Nesvizh in 1736. Following the death of Dominik Hieronim Radziwiłł (1813) and during the activities of the so-called "Radziwiłł Commission," the Radziwiłł archive was moved to Vilnius (1818); there, its valuables were plundered. The collecting boom that emerged at that time played a significant role in this.

Around the 1830s, our manuscript ended up in the public library founded by Count Edward Raczyński in Poznań; we would agree with the opinion that this likely occurred thanks to Julian Ursyn Niemcewicz. As early as 1822, the latter published a small excerpt from the (not-yet) Raczyński copy, noting that he had seen the manuscript in 1819 at Vilnius University. Based on Ursyn Niemcewicz's publication, an amateur Russian historian, Pavel Mukhanov, published an excerpt regarding the love affair between Sigismund Augustus and Barbara Radziwiłł in 1836; he concealed his direct source, only mentioning that the original manuscript had previously been kept in the Nesvizh Radziwiłł archive. Until recently, Mukhanov's excerpt was even considered a publication of an unknown copy; as previously mentioned, this historiographical myth was conclusively debunked by Kyrychenko, who used irrefutable textual arguments to prove the existence of the following chain: the Raczyński copy → Ursyn Niemcewicz's publication → the Mukhanov fragment.

In the section **"Copies of the Raczyński Copy, Scholarly Transcriptions, etc.,"** various artifacts are listed, beginning with Zankiewicz's "Notification" (1701) and concluding with transcriptions from the late 19th and early 20th centuries.

The section **"Publications of the Raczyński Copy"** lists full-text editions as well as fragments and their translations into modern languages (Lithuanian, Belarusian, and Russian), with the source indicated for each.

Content of the Lithuanian Chronicle Copy

The main part of the Raczyński Codex—consisting of two medieval chivalric romances, a fictionalized "Story of Attila," and the chronicle—forms a fairly coherent collection of texts. The legendary part of the chronicle fits perfectly with the first three texts, due to the largely fictionalized prehistory of Lithuania and even the occurrence of similar narrative formulas and "wandering motifs." After all, the word "history" was understood differently in the 16th century than it is today. It primarily referred to a narrative of events and occurrences, which were often fictitious. Thus, the boundary between (pseudo-)historical prose and historiography was not very clear to the average reader (nor was it very clear to the authors of the popular chronicles of the time, Marcin Bielski and Maciej Strykowski).

The Raczyński copy recounts the history of the GDL from the arrival of Duke Palemon in the future lands of Lithuania during the reign of Emperor Nero (i.e., from the legendary origins of the state) until the death of the King of Poland and Grand Duke of Lithuania, Sigismund the Old, and the formal entry of Barbara Radziwiłł into the Vilnius Lower Castle palace in the spring of 1548. This copy is considered the "most typical" copy of the third (extensive) redaction of the Second Chronicle. This is, one might say, a truism, as the other copy attributed to this redaction is the previously described Yevreinov copy, whose protograph was likely a hybrid of the Second and Third Chronicles.

The legendary part of the Raczyński copy contains fewer headings than the copies of the second redaction of the Second Chronicle (the Archaeological Society, Rumyantsev, Tikhonravov, and Olszewski copies) and the Yevreinov copy. This brings our copy closer to the Krasiński copy. Nevertheless, the legendary and historical parts of the chronicle (the latter extending to the end of the 14th century) in our copy are closest to the Rumyantsev copy of the second redaction of the Second Chronicle.

This is evidenced even by the "Latin" name of Lithuania, "Литусба" (in the Rumyantsev copy "Литусба", whereas elsewhere

it differs considerably: cf. "Литоустоуба" in the Krasinski copy, "Littus tuba" in the Olszewski copy, and "Латустаиа" in the Tikhonravov copy; a slightly more similar variant, "Litusbania," is provided in the Bychowiec Chronicle, while in the Yevreinov copy it is omitted). Also noteworthy is the previously mentioned proximity to the Tikhonravov copy (for example, only in it and the Raczyński copy is the date of the coup by Algirdas and Kęstutis given as 1365, which is erroneous).

In general, when comparing the texts, it is necessary to take into account the fragmentary nature of the Tikhonravov copy and the places of origin of the Rumyantsev and Yevreinov copies—Ukraine and Russia. The protographs of these copies may have been closer to our copy.

In the final part of the chronicle, which covers 15th–16th-century events and shares the most similarities with the Yevreinov copy, Bielski's chronicle was used even more intensively than in the latter (likely the 1551 and/or 1554 editions were used). Bielski's compilation was not only a source of information for the chroniclers but also a model for presenting it—sometimes even entire phrases are repeated (references to the "Polish chronicle" and "chroniclers" also appear in the main text of the copy and in the marginalia). However, the relationship with Bielski's text was "purposefully Lithuanian"—the information provided by Bielski is selected, abridged, reinterpreted, and, naturally, assessments unfavorable to the Lithuanians are omitted. In fact, Jučas aptly pointed out some of these aspects; unfortunately, he, like Tikhomirov before him, did not use Bielski's chronicle itself but its later reworking, the *Chronicle of Poland*, and therefore could not accurately evaluate the extent of the textual overlaps. Consequently, he paradoxically claimed that not only did the chroniclers use Bielski's chronicle, but vice-versa—Bielski used the Lithuanian chronicles.

The author of the protograph of the Raczyński copy must have been an individual who had access to the documents of the GDL Chancellery (the chronicle contains information about the

appointments of high officials) and was associated with the Goštautas family (the death of Stanislovas Goštautas in December 1542—the only Lithuanian magnate whose death is recorded to the exact hour—is specified) but was not particularly linked (at least at the time the chronicle was written) with the Radziwiłłs. Consequently, he was unfavorably disposed toward the love affair between Barbara Radziwiłł, the widow of Stanislovas Goštautas, and Sigismund Augustus; he adopted the position of an external yet by no means indifferent observer, emphasizing the dissatisfaction of the Lithuanian Council of Lords and "all the nobility" with the course of events. Incidentally, the author of the more concise narrative at the end of the Yevreinov copy also conveys an unfavorable opinion regarding the marriage of Barbara and Sigismund Augustus. The links between the Yevreinov copy and the Third Chronicle have already been mentioned; interestingly, the Raczyński copy also possesses such links, though they are not as conspicuous. It should be noted that in this copy, references to the utilization of other copies occur relatively more frequently than in other chronicles of the Second Chronicle (only here is there an additional postscript and a marginal entry attesting to this).

Marginalia and Interlinear Entries

Marginalia constitute an important and specific element of the Raczyński copy. The study first discusses those left by the scribe (or corrector). It is noted that they are an analogue of those found in printed books. Apparently, the impulse for their emergence was provided by the scribe's work on the "Story of Attila." A comparison with Cyprian Bazylik's Polish original reveals that the marginalia are most often translated literally into Ruthenian.

In addition, new marginalia are inserted by the same scribe. This poses a challenge for the publishers of the chronicle. For example, in Volume 17 of the *Complete Collection of Russian Chronicles*, only some of the marginalia are published. For instance, the following entry

was omitted: "Кгаштолт | с Трумпа Ұро|жоны воевода | першыи |" (p. 245), which supplements this text: "и вчинить першыимъ воеводою Ұ | Вилни гѣтмана своего Кгаштолта с Колюмнов, которыи был пойман ѿ нѣмцов | на Куносове." In a footnote, Ptaszycki noted that other copies add "которои сѧ народил. съ КҰмпа." Thus, the shortcomings of the editor's choice are immediately apparent. The specific nature of the Raczyński copy is ignored, and a portion of its text is left unconveyed.

It seems that Ptaszycki and Shakhmatov adhered to a view similar to Brückner's, according to which the Cyrillic glosses were left by readers. It must be admitted that in the case of the Raczyński Codex, the distinction between scribe-editor and reader is problematic—especially considering the identification of "Scribe B" with Hrehory Uniechowski. At the current stage of research, at least two hands can be distinguished in the Cyrillic marginalia written in various shades of brown ink; one of them—the finer one—coincides with that of the main Scribe A (incidentally, we note that Ulashchyk's conclusions regarding the hand and the ink color are inaccurate). In this respect, the principle of text rendering chosen in Volume 35 of the *Complete Collection of Russian Chronicles* is superior, as almost all Cyrillic marginalia are published there, though errors were made in this transcription. Overall, our copy can be considered a separate, late 16th-century redaction, a specific element of which is the marginalia.

Another object of research is the readers' marginalia (as mentioned, Ptaszycki did not render them, and Ulashchyk rendered only some of them, albeit unsatisfactorily). These include all the Polish entries, one Latin entry (not taking into account basic abbreviations like *A°* and *NB*), and at least two Cyrillic Ruthenian marginalia (the second of which is a catchword on p. 288).

The reader who favored red ink was quite well-educated and at least minimally acquainted with historiographical works—he not only mentions "other chronicles" in which Temür Qutluḡ is called Tamerlane the Great, but also attempts to structure the chronicle's

genealogy and introduce numbering for the dynasties and rulers. Comparing the hand with that of Hrehory Uniechowski's Polish letters, we surmise that it was he who wrote the comments in red ink. Marginalia were also left by Hrehory's son Paweł and grandson Hieronim Uniechowski (the latter commented particularly diligently).

It is reasonable to assume that the readers' marginalia in the Raczyński Codex are an important object of research as they represent, so to speak, "sites of memory" of the GDL nobility.

CONCLUSIONS

1. While fundamentally agreeing with Viachaslaŭ Chamiarytski's proposed evolutionary scheme for the Second Chronicle (comprising three redactions), we provide further supplementation and adjustment in this study. Namely, we believe that the oldest, first redaction is represented by the Krasieński manuscript and the Patriarch manuscript A; the latter reflects a slightly later stage of development within the first redaction than the Krasieński copy. (Conclusions 1–4 and 9–10 are illustrated by the stemma of the Second Chronicle provided in this study.)
2. Agreeing with Chamiarytski's view that the second, more extensive redaction is represented by the Olszewski, Archaeological Society, Patriarch B, Rumyantsev, and Tikhonravov manuscripts, and the third, most extensive redaction by the Raczyński and Yevreinov manuscripts, we maintain that the Patriarch manuscript A' and its continuation—the "Short Chronicle of the GDL"—should be assigned to the second redaction or regarded as a transitional variant between the first and second redactions.
3. In the third redaction of the Second Chronicle, the "Short Chronicle of the GDL" was used as a kind of framework, expanded with new material and further extended; this stands in contrast to, for example, the protograph of the Rumyantsev copy of the second redaction, in which an attempt was made simply to extend the "Short Chronicle" with a series of entries of varying lengths.
4. The Tikhonravov copy is close not only to the Rumyantsev copy but also to the Raczyński copy.
5. It is to be assumed that the inclusion of the translation of the *Story of Attila* in the Raczyński Codex, along with

watermark evidence, allows it to be dated to the 1580s (which is more likely) or the 1590s.

6. The place of origin (milieu) of the Raczyński Codex remains unclear. Both major hypotheses raised in historiography—linking it either to the GDL Chancellery or to a scriptorium in Navahradak—require verification by comparing the script of Part I (the fundamental, oldest part) of the Raczyński Codex with documents from the Lithuanian Metrica as well as those from the Navahradak scriptorium. However, this would not be an easy task, as the Navahradak court books and the records of the Navahradak sessions of the Grand Tribunal of Lithuania have likely been lost.
7. Parts I and II of the Raczyński Codex were joined after 1635. At that time, the codex became a sort of family book for the Uniechowski family, noblemen of the Navahradak Voivodeship.
8. The Raczyński Codex remained in the possession of the Uniechowski family until 1672; by January 1701, it is recorded in Karol Stanisław Radziwiłł's library at the Biała palace. This change of ownership is hypothetically linked to Bogusław Aleksander Uniechowski's political career shift—joining the royal court faction, which included the ruler's nephew Radziwiłł (1688), followed by a career leap (becoming a senator of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1689); the codex may have come into Radziwiłł's hands around this time. Nevertheless, other possibilities should not be ruled out—for example, that after Bogusław Aleksander's death in 1697, the codex was presented to Radziwiłł as a gift by his widow.
9. The author of the protograph of the Raczyński copy must have been an individual who had access to the documents of the GDL Chancellery and was associated with the Goštautas

family but not particularly with the Radziwiłłs. Consequently, he was unfavorably disposed toward the love affair between Barbara Radziwiłł (the widow of Stanislovas Goštautas) and Sigismund Augustus, adopting the position of an external, yet by no means indifferent, observer who emphasized the dissatisfaction of the Lithuanian Council of Lords and "all the nobility" with the unfolding events. This may be regarded as a general stance among the chroniclers of the third redaction of the Second Chronicle (a similar position is expressed in the Yevreinov copy).

10. In the final part of the Raczyński copy, which covers 15th–16th-century events and shares the most links with the Yevreinov copy, Bielski's chronicle was used even more intensively than in the latter (most likely the 1551 and/or 1554 editions were used). Bielski's compilation served the chroniclers not only as a source of information but also as a model for presenting it.
11. There are actually more overlaps between this part and Bielski's chronicle than previously indicated in historiography (for instance, the erroneous date of Jogaila's death—1432—was adopted from Bielski).
12. The Raczyński copy could even be considered a distinct, latest redaction of the Second Chronicle, one of its specific features being the marginalia, which were likely written following the model of the Ruthenian translation of the *Story of Attila*. In this manuscript, the boundary between the chronicler (scribe) and the reader-commentator is blurred, especially considering the hypothesis that "Hand B" belonged to Hregory Uniechowski.

LIETUVOS IR ŽEMAIČIŲ DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS METRAŠTIS

**Mokslinės monografijos, teikiamos ginti kaip daktaro
disertacija, santrauka**

IVADAS

**Tyrimo problematika, objektas, tikslas, uždaviniai ir
aktualumas**

Lietuvos istorinis pasakojimas, užsimezgęs dar didžiojo kunigaikščio Vytauto laikais, XVI a. pirmoje pusėje intensyviai perkuriamas. Vietoje XV a. sudaryto Trumpojo Lietuvos metraščių sąvado Vilniaus vaivados ir LDK kanclerio Alberto Goštauto (†1539) aplinkoje randasi net du nauji sąvada – Vidurinysis ir Platusis (kitais – Bychoveco kronika). Juose įkūnijama tuometinio LDK elito ideologija, kurios reikšmingas dėmuo buvo pasakojimas apie garbingą kilmę.

Anot metraštininkų, kunigaikščiai ir bajorai buvo kilę iš romėnų. Metraščių pasakojimas dažniausiai tęsiamas iki metraštininko gyvenamo laiko, t. y. iki XVI a. 2–5 dešimtmečio. Tačiau istoriografijoje Viduriniojo sąvado („Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės metraščio“) raida, jo redakcijos menkai tyrinėtos po Viačaslavo Čamiaryckio monografijos, skirtos Lietuvos metraščiams (1969) pasirodymo. Viduriniojo sąvado nuorašų aprašai nedaug tebuvo tikslinami po Mikalajaus Ulaščyko monografijos, skirtos tiems patiems metraščiams (1984); išimtis – šio tyrimo autoriaus parengta Tichonravovo nuorašo publikacija (2020).

Taigi šioje monografijoje keliamas **tikslas** – revizuoti ligšiolinius tyrimus ir pateikti patikslintą, praturtintą naujomis išvalgomis ir išvadomis žinių visumą apie Vidurinįjį sąvadą drauge su kritiniu teksto leidimu, kurį galima laikyti monografijos priedu; taip pat keliami šie **uždaviniai**:

1) peržiūrėti Viduriniojo sąvado raidą (redakcijas); 2) visus išlikusius nuorašus peržiūrėti *de visu*; 3) patikslinti nuorašų apyrašus, daugiau dėmesio skiriant istoriografijoje mažiau tyrinėtiems Patriarcho ir Tichonravovo nuorašams ir itin svarbiam Raczyńskių nuorašui, kreipiant deramą dėmesį į nuorašų „aplinką“ (rankraštinis kodeksus); 4) pateikti duomenis apie antrinius nuorašus (nuorašų nuorašus), „faksimiles“ ir mokslinius perrašus; 5) pagal sąvado nuorašus parengti jo teksto raidą atspindinčią stemą; 6) ištirti Raczyńskių nuorašo „likimą“, funkcionavimą ir aplinkas; 7) Kitiškai įvertinti ir papildyti esamus Viduriniojo sąvado šaltinių tyrimus.

Kaip **pagrindinis tyrimo objektas** pasirinktas Raczyńskių nuorašas, nes tai – reprezentatyviausias plačiosios (trečiosios) Viduriniojo sąvado redakcijos nuorašas, sukurtas LDK teritorijoje, turintis ilgą recepcijos (skaitymo, komentavimo, ekscerptavimo) tradiciją. Be to, tai – vienas iš dviejų seniausių išlikusių Viduriniojo sąvado nuorašų (antrasis – Ališavos nuorašas – yra vertimas į lenkų kalbą).

Kadangi visi nuorašai yra didesnių rankraštinų kodeksų dalis, kaip jau minėta, būtina tirti ir jų „aplinką“ – kodeksus. Deja, istoriografijoje dažniausiai nueita lengviausiu keliu, į „aplinką“ nekreipiant dėmesio. Dar daugiau, nesispecializuojantys metraščių tyrimuose tyrėjai-„vartotojai“ dažnai ignoruoja Vidurinią sąvadą, apsiribodami vien tikrai Bychoveco kronika, jai net priskirdami Viduriniojo sąvado savybes. Todėl darbo **aktualumą** sudaro ne vien Viduriniojo sąvado tyrimų atnaujinimas, bet ir jo sugrąžinimas tyrėjų akiratin. Ši monografija ir ją lydintis kritinis teksto leidimas turėtų padėti įveikti minėtas neigiamas istoriografijos tendencijas.

Tyrimo naujumas

Jau užsiminta apie egzistuojančią tam tikrą Viduriniojo sąvado tyrimų stagnaciją; galima išskirti tokius čia pristatomo monografinio tyrimo darbo **rezultatus**, keičiančius šią situaciją:

- Patikslinti Viduriniojo sąvado nuorašų aprašai, kurie nebuvo koreguoti nuo Mikalajaus Ulaščyko monografijos, skirtos Lietuvos metraščiams (1984), laikų.
- Patikslinta Viduriniojo sąvado raida, kuri nebuvo koreguota nuo Viačaslavo Čamiaryckio monografijos (1969) pasirodymo.
- Pasitelkti itin svarbūs Patriarcho ir Tichonravovo nuorašai. Minėtina, kad lietuvių tyrėjai jais apskritai nesinaudojo (išimtis – šių eilučių autoriaus darbai).
- Pirmą kartą pateikta išsami informacija apie Viduriniojo sąvado metraščių antrinius nuorašus (nuorašų nuorašus, XVIII a.), mokslinius XIX–XX a. perrašus ir XIX a. darytas „faksimiles“. Jie byloja ne tik apie metraščių tekstų sklaidą ir jų publikavimo pastangas. Mūsų tyrime į mokslinę apyvartą įvestas beveik dokumentinis Krasińskių nuorašo perrašas pateikia unikalios informacijos apie 1944 m. sunaikintą originalą.
- Pirmą kartą istoriografijoje prabilta ne apie vieną, bet apie du Lietuvos metraščių publikavimo projektus, parengtus XIX a. – XX a. pradžioje – Galicijos (Lvovo) ir Rusijos (Sankt-Peterburgo); iš jų realizuotas tebuvo antrasis.
- Pirmą kartą pateikta Viduriniojo sąvado stema (pagal publikuotus nuorašus; vieną iš jų – Tichonravovo – 2020-aisiais paskelbė šio tyrimo autorius).
- Tęsiant Aleksanderio Brücknerio ir kitų mokslininkų tyrimus, pateiktas išsamus Raczyńskių kodekso aprašymas – kodikologinis (popieriaus vandenženkliai, lankų signatūros), paleografinis („rankos“, kuriomis surašytas kodeksas; provizoriškai pamėginta identifikuoti ir marginalijų rašytojus (po monografinio tyrimo publikuojamoje Raczyńskių nuorašo transkripcijoje pirmą kartą paskelbti visi marginaliniai įrašai).

- Susisteminta informacija apie Raczynskių kodekso „keliones“, iškeltos naujos versijos, kaip rankraštis XVII a. pabaigoje galėjo atitekti Nesvyžiaus Radviloms.
- Akcentuota Raczynskių kodekso specifika – itin gausios marginalijos rusėnų kalba kirilika ir lenkiškos, surašytos rašovų ir skaitytojų. Konstatuota, kad tarp rašovo-redaktoriaus ir skaitytojo riba yra slidi.
- Išsamiau atskleistas Raczynskių nuorašo turinys ir santykis su kitais Lietuvos metraščių nuorašais.
- Išsamiau ir korektiškiau nei ankstesnėje istoriografijoje ištirtas Martyno Bielskio *Viso pasaulio kronikos* panaudojimas Raczynskių ir Jevreinovo nuorašuose (ankstesniuose tyrimuose būta metodologinio rikto – *kronika* neskirta nuo jos vėlesnio perdirbinio – *Lenkų kronikos*; detalesnė informacija apie Viduriniojo sąvado šaltinius ir sąsajas su Trumpojo ir Plačiojo sąvado tekstais pateikiama transkripcijos ir lietuviškojo vertimo komentaruose).
- Kaip priedas paskelbtas kritinis Raczynskių nuorašo leidimas.
- Kaip priedas paskelbtas vertimas į lietuvių kalbą, kurio iki šiol trūko (ypač turint galvoje paskelbtus Trumpojo ir Plačiojo sąvado vertimus).

Tyrimo šaltiniai

Šaltinių bazės pagrindą sudaro Viduriniojo sąvado nuorašai, antriniai nuorašai (nuorašų nuorašai), moksliniai perrašai, saugomi įvairiose Lietuvos ir užsienio atminties institucijose: Ališavos kodekso dalinis nuorašas ir *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 17 tome panaudoti perrašai (tarp jų – beveik dokumentinis 1944 m. sunaikinto Krasinskių nuorašo perrašas; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka), Demetrijaus Zankevičiaus „Notifikacija apie Laurušavo vienuolyną“ (Vilniaus universiteto biblioteka), Antonio Prochaskos nerealizuotos Lietuvos metraščių edicijos medžiaga (Lietuvos valstybės istorijos

archyvas), Raczynskių kodeksas (Poznanės Raczynskių biblioteka), Ališavos kodeksas (Lenkijos nacionalinė biblioteka), Ališavos kodekso „faksimilė“ (Jogailaičių biblioteka), Raczynskių nuorašo „faksimilė“ (Lvovo Vasylio Stefanyko biblioteka), Archeologijos draugijos kodeksas (Rusijos nacionalinė biblioteka), Rumiancevo ir Tichonravovo kodeksai (Rusijos valstybinė biblioteka), Patriarcho kodeksas (Valstybinis istorijos muziejus Maskvoje), Jevreinovo kodeksas (Rusijos valstybinis senųjų aktų archyvas).

Taip pat pasitelkti Nesvyžiaus Radvilų inventoriai, Grigorijaus Unichovskio laišakai, Naugarduko pavieto seimelio dokumentai (Vyriausiasis senųjų aktų archyvas Varšuvoje), Stanislovo Niezabitowskio ir Karolio Stanislovo Radvilos dienoraščiai (saugomi atitinkamai Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje ir Lenkijos mokslų ir menų akademijos bibliotekoje); senieji spaudiniai: Hartmano Šedelio kronika (1493), Motiejaus Miechovitos *Lenkų kronika* (1519, 1521), Martyno Bielskio *Viso pasaulio kronika* (1551, 1554 ir 1564), Martyno ir Joachimo Bielskių *Lenkų kronika* (1597), Kiprijono Baziliko *Istorija apie Atilą* (1574), Boguslovui Aleksandrui Unichovskiui skirta panegirika *Lenkų senatorius* (1690) ir kt.

Tyrimė naudotos Lietuvos metraščių publikacijos: Teodoro Narbuto paskelbta Bychoveco kronika, Afanasijaus Byčkovo publikuotas Krasinskių nuorašas, *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 17, 32 ir 35 tomai, Stanisławo Ptaszyckio atskirai paskelbtas Ališavos nuorašas, Patriarcho kodekso edicija ir kt.

Kiti publikuoti šaltiniai: senrusių metraščiai (iš jų svarbiausi – Ipatijaus metraštis ir jo sudėtinė dalis Haličo-Voluinės metraštis), Ostrogo kronika, Jono Vladislovo Počobuto-Odlanickio atsiminimai, Vladislovo IV Smolensko kampanijos (1633–1634) dienoraštis, Stanislovo Niezabitowskio dienoraščio paskelbtoji dalis, Karolio Stanislovo Radvilos kelionės dienoraštis.

Tyrimų ir literatūros apžvalga

Lietuvos metraščius tyrinėjo jau Motiejus Strijkovskis, tačiau išties moksliniais metodais metraščiai pradėti tirti nuo XIX a. pirmosios pusės. Tuo metu buvo paskelbta ne tik ištraukų (jų savo *Kronikoje* buvo išspausdinęs jau Strijkovskis) – Vilniuje ir Maskvoje pasirodė pirmosios pavienių nuorašų publikacijos. Ignacas Danilavičius paskelbė Trumpojo sąvado Supraslio nuorašą (1827), o Teodoras Narbutas – Plačiojo sąvado nuorašą, vadin. „Bychoveco kroniką“ (1846). LDK žemes 1772–1815 m. užvaldžiusios Rusijos imperijos mokslininkai XIX a. amžiaus viduryje pradėjo brandinti stambesnės Lietuvos metraščių publikacijos idėją. Iniciatyvos ėmėsi Peterburgo (Rusijos) mokslų akademijos narys Aristas Kunikas (Ernst Eduard Kunik, Арист Аристович Куник, 1814–1899), pradėjęs kaupti nuorašų perrašus ir pateikęs tokios publikacijos – „pilnojo Lietuvos metraščių rinkinio“ apmatų. Šiuos apmatų aprobavo Imperatoriškoji archeografijos komisija.

Pasirodė dvi publikacijos, parengtos Afanasijaus Byčkovo: „Avraamkos metraštis“ (be „lietuviškosios dalies“, parengtas drauge su Konstantinu Bestuževu-Riuminu, 1889) ir Viduriniojo sąvado Krasinškių nuorašas (1893), tačiau darbą 1899 m. nutraukė Kuniko ir Byčkovo mirtys.

Po Kuniko ir Byčkovo „išėjimo“ jų veiklą tęsė jų kolega, minėtos komisijos narys Aleksejus Šachmatovas (1864–1920). Buvo pakoreguota Lietuvos metraščių publikacijos koncepcija (atsisakyta ketinimo publikuoti Dlugošo ir Strijkovskio kronikų ištraukas), pasitelktas Lietuvos Metrikos specialistas Stanisławas Ptaszyckis. Galiausiai 1907 m. pasirodė Ptaszyckio ir Šachmatovo parengtas *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 17 tomas, skirtas „vakarų rusų“ metraščiams (taip Šachmatovo siūlymu pradėti vadinti Lietuvos metraščiai). Tai buvo tikras lūžis Lietuvos metraščių tyrimuose, nes atsirado galimybė aprėpti rankraščių visumą. Pirmieji tai atliko minėto tomo parengėjai, visų pirma, Ptaszyckis ir savo kapitaliniame veikale Teoktistas Sušickis (1921, 1929). Minėtini ir po Antrojo pasaulinio

karo sovietmečiu pasirodę baltarusio Mikalajaus Ulaščyko darbai; ypač svarbūs yra jo parengti *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 32 ir 35 tomai (1975, 1980; šias publikacijas apibendrinanti monografija išspausdinta 1984). Iš bendro tyrimų konteksto išsiskiria svari Viačaslavo Čamiaryckio monografija (1969), lietuvių istoriografiją reprezentuoja Mečislovo Jučo darbas (1968, 2 leid. – 2002) ir Rimanto Jaso parengtas Bychoveco kronikos vertimas į lietuvių kalbą (1971). Vis dėlto sovietmečiu pastebimas ir tam tikras nuosmukis – metraščių tekstai perteikiami pernelyg sumodernintai, „užmirštami“ itin svarbūs Patriarcho nuorašai ir įdomus Tichonravovo nuorašas (tai labiau taikytina istorikų darbams, nes filologai šiuos nuorašus naudojo; ypač pozityviai šiame kontekste išsiskiria Čamiaryckio monografija, kurios redaktorius buvo žymus senosios rusų raštijos – taip pat ir metraščių – tyrėjas Jakovas Lurje).

Viduriniojo sąvado nuorašus išsamiai tyrė Ptaszycis, Sušickis ir Ulaščykas, o redakcijas nuodugniai bei įtakingamai yra aptaręs Čamiaryckis. Jo darbas ir laikytinas „paskutiniu žodžiu“ šia tema, nes vėliau pasirodžiusiuose darbuose kiti autoriai redakcijų klausimui didesnio dėmesio neskyrė. Tiesa, nepublikuota Nadeždos Morozovos disertacija (2001) svarbi dėl tekstologinių problemų iškėlimo, o Edvardo Gudavičiaus straipsniai (2010, 2011) palietė kai kuriuos Trumpojo ir Viduriniojo sąvado santykio bei Viduriniojo sąvado raidos aspektus.

Iš Racyńskių kodeksą tyrinėjusių mokslininkų pirmiausia nurodytini Aleksanderis Brückneris, pateikęs gan išsamią kodekso charakteristiką (1886), Stanisławas Ptaszycis, rašęs apie jo genezę, paskelbęs Unichovskių šeimos kronikos fragmentą ir Tryznų genealogiją (1888). Iš naujesnių tyrimų minėtinas Katerinos Kiričenko straipsnis, įrodantis, kad vadinamoji „Muchanovo ištrauka“ tėra Jano Ursyno Niemcewicziaus publikuoto Racyńskių nuorašo fragmento perrašas (2006), taip pat nurodytina šių eilučių autoriaus drauge su Andrejumi Ryčkovu parengta Demetrijaus Zankevičiaus „Notifikacijos apie Laurušavo vienuolyną“ publikacija (2012).

Viduriniojo sąvado šaltinių klausimą kėlė Ivanas Tichomirovas, Teoktistas Sušickis, Mečislovas Jučas ir kt. Buvo atkreiptas dėmesys į Martyno Bielskio kronikos ir Viduriniojo sąvado III redakcijos teksto sutapimus. Deja, iki pastarojo meto tyrėjai naudojos ne *Viso pasaulio kronika*, bet vėlesniu perdirbiniu *Lenkų kronika* (1597), todėl jų išvados nėra tikslios.

Tyrimo metodai

Darbe pasitelkiami kodikologinis, paleografinis ir tekstologinis (angl. *textual criticism*) metodai. Labai svarbu tirti ne tik pačius nuorašus, bet ir jų „aplinką“ – rankraštinius kodeksus; tokie tyrimai padeda atskleisti nuorašų atsiradimo aplinkybes, užsakovus ir net kai kuriuos teksto ypatumus (pavyzdžiui, vardų rašybą, marginalijų „politiką“). Šiaip jau akivaizdu, kad metraščių turinio tyrimai nėra preciziški, jei netiriami rankraščiai; juos, savo ruožtu, būtina tirti *de visu*, neapsiribojant mikrofilmais ar skaitmeniniais atvaizdais, nes dirbant vien su pastaraisiais, neįmanoma atlikti kodikologinių tyrimų, o paleografiniai tyrimai taip pat tampa paviršutiniški.)

Skirtingai nei ankstesnėje istoriografijoje didelis dėmesys skiriamas marginalijoms. Tai ypač pasiteisino Raczyńskių kodekso atveju. Deja, *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 17-ojo tomo parengėjai Aleksejus Šachmatovas ir Stanisławas Ptaszyckis marginalijoms pakankamai dėmesio neskyrė ir jų nepublikavo, šitaip paradami kad ir nežymią, Raczyńskių nuorašo teksto dalį (minėtame nuoraše tekstas iškeltas į paraštę).

Tyrime stengtasi pasinaudoti geriausia įmanoma šaltinio publikacija (pavyzdžiui, Lietuvos metraščių atveju pirmenybę teikiant *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 17 tomui, nors, esant poreikiui, naudotasi ir 32, 35 tomais; retų spaudiniu atveju pirmenybė teikta leidimams, kuriais galėjo pasinaudoti metraštininkai (pavyzdžiui, pasitelkti visi trys Bielskio kronikos XVI a. leidimai).

Tiriant Lietuvos metraščių publikavimo istoriją taikytas istoriografinis metodas.

Ginami teiginiai

Monografijoje iš esmės pritariama Viačaslavo Čamiaryckio pasiūlytai Viduriniojo sąvado raidos schemai (savadą sudaro trys redakcijos), tačiau ji šiek tiek papildoma ir koreguojama, t. y.:

- seniausią I-ąją Viduriniojo sąvado redakciją atspindi Krasińskių nuorašas ir Patriarcho nuorašas A; pastarasis atspindi šiek tiek vėlesnį I redakcijos raidos etapą nei Krasińskių nuorašas.
- Patriarcho nuorašas A' su jo tąsa – „LDK kronikėle“ skirtinas II redakcijai arba yra pereinamasis variantas iš I redakcijos į II.
- III Viduriniojo sąvado redakcijoje „LDK kronikėle“ pasinaudota kaip savotišku karkasu, jį apauginant nauja medžiaga ir toliau pratęsiant.
- Tichonravovo nuorašas yra artimas ne tik Rumiancevo, bet ir Raczyńskių nuorašui.

Likusieji ginami teiginiai paliečia įvairius Raczyńskių kodekso ir nuorašo tyrimų aspektus.

- *Istorijos apie Atilą* vertimo įtraukimas į Raczyńskių kodeksą ir vandenženkliai leistų jį datuoti XVI a. 9-uoju (ši tikimybė yra didesnė) arba 10-uoju dešimtmečiu.
- Raczyńskių kodekso sukūrimo vieta (terpė) lieka neaiški – reikėtų verifikuoti abi pagrindines historiografijoje iškeltas hipotezes – tiek dėl LDK kanceliarijos, tiek dėl Naugarduko skriptorijaus.
- Raczyńskių kodekso I ir II dalys buvo sujungtos po 1635 m. Tuo metu. kodeksas tapo savotiška Naugarduko vaivadijos bajorų Unichovskių giminės knyga.
- Raczyńskių kodeksas tarp 1672 ir 1701 m. atsidūrė Karolio Stanislovo Radvilos Bialos rūmų bibliotekoje. Šią savininkų kaitą hipotetiškai sietume su Boguslovo

Aleksandro Unichovskio politinės karjeros vingiu – perėjimu į valdovo dvaro stovyklą, kuriai priklausė valdovo seserėnas Radvila (1688) ir po to sekusiu karjeros šuoliu (tapimas ATR senatoriumi 1689) – apie tą laiką kodeksas galėjo atsidurti Radvilos rankose. Nors įmanomos ir kitos versijos, čia išdėstytą laikytume prioritetine.

- Raczyńskich nuorašo protografo autorius turėjo būti asmuo, kuriam buvo prieinami LDK kanceliarijos dokumentai ir kuris buvo susijęs su Goštautais ir ne itin – su Radvilomis.
- Paskutinėje Raczyńskich nuorašo dalyje, apimančioje XV–XVI a. įvykius ir turinčioje daugiausia sąsajų su Jevreinovo nuorašu, dar intensyviau nei jame pasinaudota Bielskio *kronika* (turbūt buvo pasitelkta 1551 ir / arba 1554 metų laida). Bielskio kompiliacija metraštininkams buvo ne tik žinių šaltinis, bet ir informacijos pateikimo modelis.
- Šios dalies sutapimų su Bielskio kronika iš tikrųjų esama daugiau, nei nurodyta istoriografijoje (pavyzdžiui, iš Bielskio perimta jau klaidinga (1432) Jogailos mirties data).
- Raczyńskich nuorašą galima net laikyti atskira, vėliausia Viduriniojo sąvado redakcija, kurios vienas specifinių požymių yra marginalijos, veikiausiai surašytos *Istorijos apie Atilą* rusėniškojo vertimo pavyzdžiu.

DĖSTYMAS

Monografija sudaryta iš dviejų dalių. Pirmoji yra daugiau apžvalginė, skirta Viduriniojo sąvado redakcijoms ir nuorašams, antroji – Raczyńskich kodeksui ir nuorašui.

Viduriniojo sąvado redakcijos

Laikomasi tradicinio Lietuvos metraščių skaidymo į tris sąvadas. Suvokiant „sąvado“ termino sąlygiškumą ir neabejotiną dirbtinumą XVI a. Lietuvos metraščių atveju, vis dėlto pasirinkta jį vartoti patogumo sumetimais, nes: 1) toks įvardijimas dominuoja istoriografijoje, 2) priešingu atveju tektų kalbėti apie „redakcijos redakciją“ ar net „redakcijos redakcijos redakciją“.

Tiriant redakcijas pasitelkiamos archetipo, protografo ir tęsinio (kontinuacijos) sąvokos. Deja, itin svarbi tęsinio sąvoka istoriografijoje vartota sporadiškai (pavyzdžiui, Antonio Prochaskos); savotišką išimtį tesudaro conceptualus Rimanto Jaso straipsnis (1971), kuris tarptautinėje istoriografijoje dėl kalbinio barjero deramai įvertintas nebuvo. Tačiau būtent Goštauto aplinkoje sukurto Viduriniojo sąvado „branduolio“ atskyrimas nuo vėlesnių papildymų Jasui leido argumentuotai prabilti apie Goštauto „autorystę“. Kita vertus, klausimas nėra toks paprastas. Mat Jaso išvalga apie tęsinius tėra ideali konstrukcija. Kontinatorius ne tik pratęsdavo metrašti papasakodamas apie vėlesnius laikus, bet taip pat redaguodavo iki jo parašytą dalį. Beje, panašiai elgdavosi ir metraščių perrašinėtojai. Štai kodėl kalbant apie metraščius labai retai vartojama *kopijos* sąvoka, pirmenybę teikiant *nuorašui*.

Vis dar pasitaikanti tyrimų yda, ilgą laiką neleidusi įvertinti Goštauto indėlio, būtų ta, kad metraščių teksto istorija neskiriama nuo metraščių rankraščių istorijos. Istorigrafijoje nesutariama ir dėl sąvado redakcijų. Kartais skiriamos dvi, pastaruoju metu dalis tyrėjų (jiems priklausytų ir šio darbo autorius) skiria tris redakcijas. Manytina, kad seniausią I-ąją atspindi Krasińskių nuorašas ir Patriarcho nuorašas A. Ši neabejotinai problemiškiausia redakcija datuotina po 1514 m. (mat Patriarcho nuoraše A pasitelkiamas 1514 m. prie Oršos paimtų belaisvių maskvėnų registras) ar veikiau trečiuoju XVI a. dešimtmečiu dėl tikėtino Miechovitos kronikos (1521) panaudojimo. Galvos skausmą tyrėjams I redakcijos atveju kelia Krasińskių nuorašo pirmosios (legendinės) dalies neišbaigtumas, antrosios (istorinės) dalies defektiškumas ir Patriarcho nuorašo A fragmentiškumas (šis nuorašas neturi legendinės dalies). Tai

kliuviniai, kurie neleidžia daryti vienareikšmiškų išvadų (Vis dėlto atidesnis žvilgsnis į abu nuorašus leistų teigti, kad Patriarcho nuorašas A atspindi šiek tiek vėlesnį I redakcijos raidos etapą, nei Krasińskių nuorašas).

Kitų redakcijų išskyrimas bent iš pirmo žvilgsnio yra paprastesnis. Monografijoje pritariama Čamiaryckio nuomonei, kad II-a, platesniąją, redakciją atspindi Ališavos, Archeologijos draugijos, Patriarcho B, Rumiancevo ir Tichonravovo nuorašai (regis, čia pritaptų ir Patriarcho A' su jo tąsa – „LDK kronikėle“ arba tai galėtų būti pereinamasis variantas iš I redakcijos į II), o III-ią, plačiausiąją, – Raczynskių ir Jevreinovo nuorašai. Šios redakcijos datuojamos atitinkamai iki penktojo XVI a. dešimtmečio imtinai ir „nuo šeštojo dešimtmečio pirmosios pusės“. II-osios redakcijos datavimas grindžiamas aprašomų įvykių chronologija ir Ališavos kodekso sukūrimo data (~ 1550), o III-iosios redakcijos – aprašomų įvykių chronologija ir Martyno Bielskio kronikos (I leid. – 1551) pasitelkimo faktu.

Šiose redakcijose jau yra legendiniai pasakojimai apie Vytenio išrinkimą didžiuoju kunigaikščiu ir III (Stulpų, Gediminaičių) dinastijos pradžią, Gedimino kovą su kryžiuočiais, jo žygius į Voluinę ir Kijevą, Trakų ir Vilniaus įkūrimą, Kęstutį ir Birutę. Atsiranda ir svarbiausio Gedimino padėjėjo (etmono bei pirmojo Vilniaus vaivados) Goštauto tema, o LDKM siužetas apie 7 Gedimino sūnus papildomas žinia apie dukterį Oną. Žymiai akivaizdesnis nei I redakcijoje ir Miechovitos kronikos panaudojimas.

Svarbi Viduriniojo sąvado dalis yra vadinamoji „LDK kronikėlė“, analų tipo užrašėliai, kurie pradedami žinute apie Lietuvos krikštą (datuojamą 1386 m.), nors daugiausia dėmesio skiriama XV a. pabaigos – XVI a. pradžios įvykiams (tyrėjų pavadinta pagal antraštę Ališavos kodekse – *[W]ielkiego xięstwa litewskiego kronyczka krotko pisana*). Tai – gana autonomiškas kūrinėlis, kuris iš dalies atliko ir tęsinio funkciją. III redakcijoje „kronikėlę“ papildžius Bielskio kronikos, LDK kanceliarijos dokumentų ir kitų šaltinių informacija, radosi tęsiniai iki 1548 m. Šioje redakcijoje „kronikėlė“ buvo

pasinaudota kaip savotišku karkasu, jį apauginant nauja medžiaga ir toliau pratęsiant; skirtingai nuo, tarkime, II redakcijos Rumiancevo nuorašo protografo, kuriame „kronikėlė“ tiesiog mėginta pratęsti toliau didesnės ir mažesnės apimties žinučių serija – taip radosi ilgiausias Viduriniojo sąvado tęsinys iki 1567 m. (tiesa, paskutinės žinutės jame veikiausiai buvo prirašytos jau Rusijos okupuotoje LDK teritorijoje).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Viduriniojo sąvado III redakcija pasirodė vėliau nei Platusis sąvadas ir, matyt, neatsitiktinai Jevreinovo nuoraše regime išimtinai Plačiajam sąvadui būdingus elementus – pasakojimą apie Algirdo žygį į Maskvą, savitą Algirdo sūnų sąrašą. Kita vertus, Jevreinovo nuorašas yra labai specifiškas (tai – nuorašas–hibridas), jame esanti legendinė Lietuvos valdovų genealogija sutampa su esančia Krasinskių nuoraše. Vadinasi, pagal legendinės dalies ypatumus Viduriniojo sąvado nuorašai skiltų į dvi grupes – Krasinskių ir Jevreinovo bei likusius, t. y. Patriarcho B, Archeologijos draugijos, Ališavos, Rumiancevo, Tichonravovo, Raczyńskių. Genealogijos raida atrodytų šitaip: Viduriniojo sąvado I redakcija (Krasinskių ir, iš dalies, Jevreinovo nuorašų protografai) → Viduriniojo sąvado II redakcija ir Raczyńskių nuorašo protografas. Žinoma, labiausiai genealogija išplėtotą Plačiajame sąvade (Bychoveco kronikoje).

Tyrime pateikiami du legendinės genealogijos fragmentai, parodantys jos raidą Viduriniajame sąvade ir Bychoveco kronikoje (p. 20; taip pat žr. *Fantastinę Lietuvos didžiųjų kunigaikščių genealogiją pagal Raczyńskių nuorašą*, p. 404 ir Viduriniojo sąvado stemą, p. 99).

Viduriniojo sąvado nuorašai

Šiuo metu mokslinėje apyvartoje yra 10 Viduriniojo sąvado nuorašų: Krasinskių, Patriarcho A, Patriarcho B, Patriarcho A' (su „kronikėle“), Archeologijos draugijos, Ališavos, Rumiancevo, Tichonravovo, Jevreinovo, Raczyńskių; nors Patriarcho A' tėra nedidelis fragmentas.

(Dar esama antrinių nuorašų; tai – Ališavos nuorašo nuorašas ir Racyńskių nuorašo nuorašas-fragmentas.)

Šioje tyrimo dalyje apžvelgiami visi Viduriniojo sąvado nuorašai, pagrindinį dėmesį skiriant svarbesniems iš jų ir iki šiol menčiau (tyrimo autoriaus nuomone, nepelnytai) įtrauktiems į mokslinę apyvertą tekstams. Kaip jau minėta, nepaisant neabejotinų pasiekimų tiriant Lietuvos metraščius, lyginant su XX a. pradžios situacija galima pastebėti netgi tam tikrą nuosmukį – sovietmečiu išleistuose *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 32 ir 35 tomuose paskelbti tekstai labai sumoderninti, buvo „užmiršti“ Patriarcho ir Tichonravovo nuorašai. Esama ir medžiaginių nuostolių – literatūroje nuo seno minimi Lietuvos metraščiai, kurie niekad nebuvo ištirti ir publikuoti, o šiuo metu jų pėdsakai yra dingę (nekalbant jau apie XVI a. II pusėje pasitelktus Augustino Rotundo ir Motiejaus Strijkovskio).

Išlikę žinomi Viduriniojo sąvado nuorašai peržiūrėti *de visu* 2008–2019 m. Dauguma jų mokslinėje literatūroje ne sykį aprašyti, todėl itin smulkios charakteristikos monografijoje nepateikiamos; išimtis – Patriarcho ir Tichonravovo nuorašai, kurie buvo paskelbti tik pastaraisiais metais ir vis dar stokoja tyrėjų dėmesio. Racyńskių kodeksas aptariamas atskirai. Tačiau nuorašų apžvalga nėra paprasčiausia kompiliacija, kadangi nurodomos dabartinės rankraščių signatūros, ištaisyti pastebėti istoriografijos riktai ir pateikta savų įžvalgų.

Patriarcho nuorašų grupė

Patriarcho kodeksas saugomas Valstybiniame istorijos muziejuje Maskvoje (signatūra СИН 790). Rankraštis anksčiau priklausė Sinodo (Patriarcho) bibliotekai, iš čia ir pavadinimas. Kodekso formatas *in quarto*, lapų dydis 19,5–19,9×15 cm, bloko aukštis – 3,2 cm; iš viso yra 186 (VII + 179) lapai. Tai – konvoliutas, kurį sudaro dvi dalys: I. 1–70 ir I. 71–174. Vandenzenkliai rodytų, kad abi dalys surašytos XVII a. viduryje rusėniškuoju greitraščiu, keleto rašovų, o sujungtos jos buvo iki 1676 m. gegužės – mat I. Vr yra anoniminio rankraščio

savininko įrašas, kad 1676 V 6 jis skolino didįjį katekizmą Rylsko igumenui Juozapui (Černigovo vyskupija). Kodekso pradžioje yra religinio pobūdžio tekstai, tad gali būti, kad turimas omenyje būtent šis rankraštis, juolab kad tame pačiame l. Vr jis vadinamas „Кн(и)га Катихисиз писана бѣлорускою | подписю“.

Kaip liudija tame pat puslapyje esanti dar viena proveniencija, 1697 m. kodeksas buvo „atsiųstas iš patriarcho dvaro“, tad XVIII a. kodeksas jau buvo Patriarcho, 1721 m. tapusia Sinodo, bibliotekoje. Apie tai taip pat bylotų maskviškės „helėnų-graikų mokyklos“ profesoriaus Afanasijaus Skiados kodeksą datuojanti pastaba „Scriptus seculo 17^o“ (l. VIIv, XVIII a. 3 deš.) ir šios bibliotekos knygoms būdingas XVIII a. pabaigos įrišimas (šviesrudė oda, kartonas).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Patriarcho kodekso turinys įvairuoja – greta religinių tekstų glaudžiasi istoriniai (jų yra daugiau) ir geografiniai. Kodekse yra šie Lietuvos metraščiai:

1) l. 43r–64v: „ГЛАВА. КРОИНИКА О ВЕЛИКИХ КН(И)ЗЕХ | ЛИТОВСКИХ.“; Ptaszyckis ir Šachmatovas pavadino „Patriarcho nuorašu A“. Tai – *Lietuvos didikų kunigaikščių metraštis* su tęsiniais iki 1517 m., artimas Krasińskių nuorašo II daliai ir drauge su šiuo nuorašu skirtinas Viduriniojo sąvado I redakcijai.

2) l. 83v lapo apačioje – 103v be specialios antraštės (tik atskirtas horizontaliu brūkšniu nuo ankstesnio teksto) ir neturintis legendinės dalies pradžios Viduriniojo sąvado II redakcijos nuorašas (Ptaszyckio su Šachmatovu pavadintas Patriarcho nuorašu B), apimantis LDK istoriją nuo fantastinės Skirmanto kovos su chanu Balaklajumi („О ц[а]ри Заволскѡмъ Болаклайте“) iki pasakojimo apie Skirgailos nu nuodijimą (šis pasakojimas taip pat neužbaigtas).

3) l. 135r–136r Viduriniojo sąvado fragmentas, kuris prasideda 1445 m. karo su Maskva aprašymu; toliau fragmente yra lakūna (tekstas nutrūksta l. 135v pradėjus pasakoti apie LDK kariuomenės žygį į Oršos laukus 1514 m.), o paskui eina vadinamoji „LDK kronikėlė“ (tai – gana autonomiška, antrojoje redakcijoje atsiradusi sąvado dalis, kurioje XIV–XVI a. I pusės įvykiai užfiksuoti itin

glaustais analistinio pobūdžio užrašeliais). Ptaszyckis ir Šachmatovas Viduriniojo sąvado fragmentą iki „LDK kronikėlės“ pavadino Patriarcho nuorašu A, o „kronikėlę“ laikė atskiru, ketvirtuoju, Lietuvos metraščio fragmentu, kurio niekaip nepavadino, nors kitur – *Kronyczka* – t. y. pagal Viduriniojo sąvado Ališavos nuoraše suteiktą antraštę. Manytume, kad šitoks „kronikėlės“, kaip atskiro fragmento, atskyrimas yra abejotinas, nes ji yra integrali Viduriniojo sąvado dalis, o Rumiancevo nuoraše ji eina iškart po Oršos mūšio aprašymo.

Dar toliau (l. 137r–174r) yra Barkulabovo metraštis, rašytas XVI–XVII a. sandūroje LDK rytuose. Tai – istoriografijoje gerai žinoma, net keletą kartų publikuota LDK lokalinė (Barkulabovo miestelio, į pietus nuo Mogiliavo) kronika.

Kaip jau nurodyta, surašant kodeksą ar jo protografą (-us) buvo pasinaudota net keliais Lietuvos metraščiais ir kitais tekstais. Ypač vertingas Viduriniojo sąvado genezei yra Patriarcho nuorašas A. Lygindami su kitais nuorašais, čia regime seniausią pasakojimo apie 1514 m. Oršos mūšį versiją – tik joje paminėtas paimtų į nelaisvę maskvėnų sąrašo šaltinis – etmono registras. Apskritai akivaizdu, kad surašant kodeksą buvo atliekama medžiagos atranka. Patriarcho nuoraše B nėra legendinės Lietuvos metraščio dalies pradžios iki kunigaikščio Skirmanto kovos su totorių chanu Balaklajumi – t. y. nėra pasakojimo apie Palemoną ir fantastinės Polocko kunigaikščių genealogijos. Ši medžiagos atranka buvo atlikta XVII a.

Tichonravovo nuorašas

Taip pat priklauso nepilnųjų nuorašų kategorijai. Lietuvos metraštis ir tarsi jo tęsinio funkciją atliekanti vadinamoji Ostrogo kronika yra kodekso pabaigoje. Kodeksas yra iš žymaus literatūros istoriko Rusijos akademiko Nikolajaus Tichonravovo (1832–1893) kolekcijos, kuri šiuo metu saugoma Rusijos valstybinės bibliotekos (Maskvoje) Rankraščių skyriuje, kodekso signatūra f. 299, Nr. 408. Jis surašytas smulkia rašysena, jo formatas *in folio* (29,9×18,7×5,5 cm), minėtina,

kad įrišimui sutvirtinti panaudoti XVIII a. I pusėje rašyti Kijevo stačiatikių vyskupijos dokumentai.

Kodeksas atsirado ukrainietiškos žemės – l. 339v apačioje yra jį surašusio, „Dievo vergo Zmitro“ (Dmitrijaus), užrašas, datuojamas 1636 m. balandžio 13 d. Nurodytą kodekso surašymo 1636 m. datą patvirtina ir vandenženkliai – popierius su jais yra datuojamas 1636–1637 m.: 1) ant užpakalinių kojų stovintis lokiukas, 2) Trutnovo miesto herbas (du bokštai, tarp jų vartai ir apačioje – drakonas). Minėtina, kad popieriuje su šiais vandenženkliais Kijeve ir Lvove buvo išspausdintos *evangelijos* (tiesa, antrasis vandenženklis – ne identiškas, o tik panašus).

Kodeksas prasideda rusėnų („vakarų rusų“) redakcijos chronografu (l. 1r–305v), po kurio yra Kristaus laikų Jeruzalės aprašymas – Nyderlandų autoriaus Kristijono Adrichomijaus (Christianus Adrichomius Delphus, Christiaan van Adrihem, 1533–1585) veikalo vertimas iš lotynų k. į rusėnų (l. 305v–328v), Lietuvos metraštis (l. 329r–335v) ir Ostrogo kronika (l. 336r–339v), apimanti 1538–1621 m. laikotarpį.

Lietuvos metraščio nuorašas („КРОИНІКА ВЕЛИКАГО КНІАЗТВА | Литовьскаго и жмодскаго:“) yra nepilnas. Nors jame pasakojama „nuo pradžių“ – t. y. nuo Palemono atvykimo, tačiau metraščio tekstas perkomponuotas, jame esama praleidimų. Regis, toks laisvas elgesys su metraščio tekstu sietinas ne vien su protografo defektais, bet taip pat su viduramžiškos autorystės sampratos erozija ir sustiprėjusia rašovo kaip „autoriaus“ savimone Lyginant su kitais Lietuvos metraščių nuorašais Tichonravovo nuorašo kalboje gausu ukrainietybės. Nuorašo ypatybių visuma jį leidžia skirti Viduriniojo sąvado II redakcijai, jis gana artimas Rumiancevo nuorašui, tačiau turi panašumų ir su Raczynskių nuorašu).

Taigi tai – įdomus, nors ir nepilnas Lietuvos metraščio nuorašas, liudijantis, kad XVII a. Ukrainai LDK istorinė tradicija tebebuvo gana svarbi, o kodekso atsiradimą, matyt, derėtų sieti su XVII a. pirmosios pusės Ukrainos stačiatikių dvasininkijos istoriografiniu sąjūdžiu ir, iš dalies, su iki 1636 m. egzistavusiu Ostrogo literatūriniu rateliu.

RACZYŃSKIŲ, ARBA POZNANĖS, NUORAŠAS

Aptariamas nuorašas yra ne mažiau garsaus kodekso sudėtinė dalis. Kodeksas yra saugomas Poznanės Raczyńskių bibliotekoje (sign. Rkp. 94). Čia jį 1841 ar 1842 m. surado „vienas rusų keliautojas“, o 1842 m. liepą apžiūrėjo Osipas Bodianskis. Tačiau rankraščio istorija, kaip netrukus matysime, yra ilgesnė.

Kodikologines ir paleografines rankraščio charakteristikas pateikė Aleksanderis Brückneris, Jaroslavas Ščiapovas ir Mikalajus Ulaščykas. Nors kodeksas aprašytas gana išsamiai, dar yra tikslintinų ir problemiškų dalykų. Pirmiausia nurodysime, kad jo formatas yra *in folio*, įrišas – XVIII a., viršeliai – tamsiai ruda dažyta oda aptrauktas kartonas, panašus į kitų Nesvyžiaus Radvilų bibliotekos kodeksų.

Kodekso dydis su viršeliais – 31,6×21,7×3,8 cm, bloko – 30,6×20,7×3 cm.; kodekso struktūrą glaustai galima nusakyti šitaip: II + 344 + 14 p. Lapai yra netaisyklingo keturkampio formos, platėjantys įrišo link (trapečiški). Minėtina, kad 2007 m. rankraštis buvo restauruotas, sutvirtinant jo įrišimą, todėl jo sandarą ištirti yra sunkiau.

Puslapiai sunumeruoti veikiausiai XIX a. tamsrudžiu rašalu dešiniajame viršutiniame lapų kampe gerosiose lapų pusėse, t. y. surašyti tik nelyginiai numeriai. Vietomis yra taisymų juodu rašalu bei paryškinimų pieštuku. Kodekso pradžioje esančio atskirojo priešlapio paginacija atlikta romėniškais skaitmenimis pieštuku – I, II, kodekso gale esančių XIX a. pabaigoje pridėtų lapų – tai pat pieštuku, tik arabiškais skaitmenimis (p. 345–358). Minėtina ir tai, kad kai kur puslapių apačioje yra signatūros – lankų (sąsiuviniių) žymenys.

Popierius, vandenženkliai

Istoriografijoje kodekso popierius išsamiau tyrinėtas nebuvo. Ulaščykas nurodė esant tik du vandenženklus; regis, jis nepasinaudojo Jaroslavo Ščiapovo parengtu Lenkijoje saugomų *Rytų ir pietų slavų rankraščių* katalogu, kuriame gana tiksliai apibūdinti

keturi vandenženkliai. Iš tikrųjų kodekse vandenženklių esama daugiau. P. 1–296 pramaišiui naudojamas popierius su tokiais vandenženkliais: 1) „Jelitos herbas“ (bent dviejų atmainų – viena su laibesnėmis, kita su storesnėmis sukryžiuotomis ietimis), 2) „dvigubas kryžius su karūna virš jo apskritime“ (viršutinė kryžiaus dalis primena didžiąją raidę „T“), 3) „Habdanko herbas“, 4) „Jastrzębieco herbas“; p. 297–344 – popierius su „Liūto“ vandenženkliu (tipas: „karūnuotas liūtas herbiniame skyde“; galimas daiktas, taip pat dvi atmainos). Nuotraukos kodekso pabaigoje įklijuotos į XIX a. pabaigos popierių su floristiniu motyvu ir užrašu „LINSCH“.

Proveniencijos ir kitos savininkų žymos

Pirmojo priklijuojamo priešlapio apačioje tradicinėje vietoje yra XVIII a. Radvilų Nesvyžiaus bibliotekos lipdė. P. 5 apačioje yra Onos Kotrynos iš Sanguškų Radvilienės (1676–1746) nuosavybės įrašas: „№ 24 Z biblioteki nasze<y> | AXR“. Jame nurodytas numeris sutampa su esančiu lipdėje. Priežastys, dėl kurios Radvilienės autografas atsirado būtent šiame puslapyje, yra, matyt, šios: pirmieji du lapai (p. 1–4) anuomet kaip ir šiandien buvo gerokai sunykę, antrojo jų (p. 3–4) yra nutrupėjęs beveik visas apatinis kraštas. Be to, p. 1 apačioje veikiausiai jau buvo įrašas, kurio kodekso tyrėjai neiššifravo. Šiuo metu jis išlikęs nevisas ir primintų brūkštelėtą pastabą sau: „A R(ok)u Iako na <...> | napisalem“. Hipotetiškai ją sietume su Onos Kotrynos Radvilienės vyru LDK kancleriu Karoliu Stanislovu Radvila (1669–1719), žinomu tokių pastabų mėgėju. Radvila savo gana sunkiai įskaitomu braižu yra palikęs apščiai užrašų kalendorių paraštėse ir ant popieriaus lapelių. Defektus tokiu atveju derėtų aiškinti Šiaurės karo metu ištikusiomis nelaimėmis – anuomet Bialos rūmai buvo nusiaubti, biblioteka evakuota į Nesvyžių, o rankraštis galėjo neturėti viršelių.

Kad jau šis Radvila buvo rankraščio savininkas, liudija 1701 I 30 Demetrijaus Zankevičiaus *Notifikacija apie Laurušavo vienuolyną [...], tai yra apie pirmąjį fundatorių. Išrašyta iš senos rusiškos*

rankraštinės kronikos, iš šviesiausiojo kunigaikščio Stanislovo Karolio Radvilos, dabartinio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio, bibliotekos Bialoje 1701 Viešpaties metų sausio mėnesį (NOTIFIKACYA. | O Monastyrze Ławryszowskim w Wojewodstwie No-|wogrodzkim leżącym, to jest pierwszym Fundatorze. Wy-|pisana z Starey Ruskiey Rękopisaney Kroniki, z | Biblioteki Iasnie Oswieconego Xiążęcia Stanisława Ka-|rola Radziwiła Kanclerza natenczas W. X. Ltt. w Białey | Roku Pańskiego 1701. mca Ianuaria.). Iš 1736 m. sudaryto inventoriaus patiriame, kad tą metų rudenį kodeksas drauge su Motiejaus Strijkovskio rankraštine kronika ir kitais manuskriptais buvo perkeltas į Nesvyžiaus biblioteką.

Nuosavybės „ženklais“ taip pat galima laikyti kodekso pabaigoje esančią Naugarduko vaivadijos bajorų Unichovskių giminės kroniką, rašytą XVI a. paskutiniajame deš. – 1672 m. ir net skaitytojų marginalijas.

Raczyńskių kodeksas struktūriniu požiūriu labai aiškiai skyla į dvi dalis; pirmojoje yra du Viduramžių riterių romanai su bendra antrašte *Pasakojimas apie karžygius iš serbiškų knygų, o būtent apie šlovingą riterį Tristaną, Lancelotą ir Bovą, ir daug kitų gerų karžygių* („ПОЧИНАЕТСЯ ПОВЕСТЬ О ВИТЕЗАХ С КНИГЪ СЪРБЪСКИХЪ. А ЗВЛАЩА О СЛАВНОМЪ РЫЦЭРЫ ТРЫСЧАН<Е> О АНЦАЛОТЕ И О БОВЕ И О ИНЫХЪ МНОГИХЪ ВИТЕЗЕХ ДОБР<ЫХ>“, p. 1–171); antrasis romanas kodekse vėliau išskirtas kaip *Istorija apie kunigaikštį Gvidoną* („ИСТОРИЯ О КНАЖАТИ КГВИДОНЕ“, p. 129–171). Pirmojoje kodekso dalyje taip pat esama Kiprijono Baziliko *Istorijos apie vengrų karalių Atilą* (1574) rusėniško vertimo „ИСТОРИЯ О АТЫЛИ КОРОЛИ ОГОРЪСКОМЪ“ (p. 173–224), po kurio eina *Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės metraštis* („ЛѢТОПИСЕЦЪ ВЕЛИКОГО КН(Я)ЗСТВА ЛИТОВЪСКОГО И ЖОМОИТЪСКОГО“), p. 225–291).

Ši dalis surašyta kiriliniu greitraščiu tamsrudžiu rašalu, daugiausia vieno įgusio raštininko ranka (Brückneris jį pavadino

rašovu A). Keliose vietose įsiterpia kitoks braižas (Brückneris jį priskyrė rašovui B). Antraštės surašytos ustavu, nors kai kuriais atvejais jos pradedamos ustavu, o baigiamos greitraščiu. Jos gana puošnios, taip pat esama dailesnių inicialų ir vinječių, tačiau nei raudona, nei kitos spalvos puošyboje nenaudojamos.

Istorijos apie Atilą vertime ir metraščio nuoraše esama paliktų neprirašytų vietų (kuriose išsiretėjęs vienas ir daugiau žodžių), matyt, skirtų vėlesniems papildymams. Beje, ir pats nuorašas baigiasi be jokio punktuacijos ženklo; nors paskutinis lapas su metraščio tekstu išlikęs sveikas, prirašyta tėra pusė jo gerosios pusės (p. 291), o popierius keičiasi nuo p. 297–298 (apie vandenženklus žr. aukščiau). Surašius pradinę pirmąją Raczynskių kodekso dalį, keli paskutinieji puslapiai buvo palikti tušti (šiuo metu neprirašyti yra p. 292–296).

Įdomu, kad skirtingai nei kodekse esančių romanų ir *Istorijos apie Atilą* atvejais metraščio nuorašo pabaigoje rašovas „nepadėjo taško“ (čia nerasime nei tradicinio tildės, nei kokio nors kito skyrybos ženklo), taip tarsi pasilikdamas galimybę pasakojimą tęsti.

Antrojoje kodekso dalyje yra dviejų dokumentų XVII a. nuorašai, kuriuos Raczynskių kodekso tyrėjai neretai vadina Lenkijos ir Lietuvos valdovų aktais, ir minėtoji Unichovskių giminės kronika su Tryznų genealogija. Taigi kodekse yra:

1) Vladislovo IV Vazos vardu 1635 III 8 Varšuvoje patvirtintas Kazimiero Jogailaičio „dvaro išrangos, arba dovanų“ registro nuorašas („ekstraktas“) iš Lietuvos Metrikos;

2) vadinamasis 1528 m. „LDK kariuomenės surašymas“.

Sunkiau paaiškinti, kodėl į kodeksą pateko pirmojo dokumento nuorašas (nors bajorija buvo linkusi kaupti dokumentus), o štai 1528 m. „surašymas“ laikytas bajorystės metrika (nuoraše yra ir Naugarduko pavieto karo prievolinkų registras; jame paminėtas ir Unichovskių protėvis). Abu nuorašai surašyti kiriliniu greitraščiu įgudusio rašovo ranka, pavadinkime jį rašovu C. Nurodysime, kad šis rašovas taip pat surašė Tryznų genealogiją „Urodzenie Panow Tryznow“, kuri Raczynskių kodekse įterpta tarp Unichovskių giminės narių užrašų.

Dar žemiau, po sakinio apie Liublino uniją ir užbraukto horizontalaus brūkšnio, prasideda Jeronimo Unichovskio užrašai. Čia jau braižas – kitas. Taigi trumpai apie Unichovskių kroniką (3). Ją sudaro keturių giminės narių įrašai:

3.1) Jeronimo Unichovskio (1612 – po 1674 V 21), apimantys 1637–1672 m. (p. 328–332); toliau yra jau minėta

3.2) Tryznų genealogija „Urodzenie Panow Tryznów“, kuri baigiama Jeronimo prosenelių Kotrynos Tryznaitės ir Pauliaus Jokūbaičio Unichovskio santuoka; tai – neabejotinas nuorašas (p. 333–335, p. 336 – neprirašytas);

3.3) Jeronimo tėvo Pauliaus Grigoraičio Unichovskio (1584–1651) užrašai, apimantys 1608–1650 m. (p. 337–339);

3.4) Jeronimo senelio Grigorijaus Paulaičio Unichovskio (1549–1606) užrašai, apimantys 1548–1599 m. laikotarpį (p. 341–344, rusėnų kalba, kirilika),

3.5) veikiausiai Jeronimo dėdės Jono Unichovskio (1574–1615) įrašas apie tėvo Grigorijaus mirtį 1606 m. (p. 344, taip pat kirilika) ir galiausiai to paties puslapio apačioje po horizontalaus brūkšnio matome 3.6) Pauliaus Grigoraičio Unichovskio (?) pasakojimą lenkų kalba apie brolio Jono žūtį ir laidotuves (p. 344).

Šis įrašas ženklina perėjimą prie lenkų kalbos – Paulius ir jo sūnus Jeronimas savo užrašus rašė lenkiškai. Kaip matyti, Unichovskių giminės kronika yra „sudėliota“ beveik atvirkštine tvarka.

Aptartieji Unichovskių užrašai yra autografa, leidę Brückneriui identifikuoti Raczyńskių kodekso marginalijų autorius, tačiau, savaime aišku, ne visus, mat Brückneris nesinaudojo Radvilų archyvo dokumentais. Kaip matyti, XVII a. Raczyńskių kodeksas buvo tapęs savotiška Naugarduko vaivadijos bajorų giminės knyga.

Taigi kodeksas labai aiškiai skyla į dvi dalis ir turinio, ir panaudoto popieriaus atžvilgiu. Tik du pirmieji antrosios dalies puslapiai (293–294) buvo surašyti ankstesnės dalies popieriuje su „Habdanko herbo“ vandenženkliau.

Raczyńskių kodekso kilmė ir jo likimo vingiai

Dėl kodekso sukūrimo laiko spėliojama įvairiai (istoriografijoje paprastai šiuo atveju omenyje turima pirmoji, pagrindinė, kodekso dalis). Manytina, kad *Istorijos apie Atilą* vertimo įtraukimas į kodeksą ir vandenženkliai jį leistų datuoti XVI a. 9-uoju (ši tikimybė yra didesnė) arba 10-uoju dešimtmečiu.

Antroji Raczyńskių kodekso dalis – savotiškas priedas – chronologiniu požiūriu magesnė. Unichovskių giminės kronika pradėta rašyta XVI a. paskutiniajame dešimtmetyje (Grigorijaus Unichovskio užrašai) ir tęsta iki 1672 m. pabaigos; dokumentų nuorašai datotini po 1635 m.

Tyrėjų nuomonės išsiskiria ir dėl aplinkos, kurioje buvo sukurtas rankraštis. Žymus Lietuvos Metrikos specialistas Ptaszyckis teigė, kad tai LDK kanceliarijos raštininkų darbas, susiedamas su XVI a. pabaigoje atliktu Lietuvos Metrikos perrašymu, vadovaujant Leonui Sapiegai (Sapiegos tolimas giminaitis buvo Grigorijus Unichovskis, anot vienos iš Ptaszyckio pateiktų versijų, Raczyńskių kodekso užsakovas).

Lygiagrečiai gyvuoja versija, anot kurios, kodeksas buvo sukurtas Naugarduko skriptorijoje, prisidedant Grigorijui Unichovskiui. Manytume, kad šias versijas reikėtų verifikuoti, atliekant rašto tyrimus – Raczyńskių kodekso I dalį lyginant tiek su Lietuvos Metrikos, tiek su Naugarduko skriptorijaus dokumentais, o tai nėra lengva užduotis, nes Naugarduko teismų knygos ir Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo Naugarduko kadencijos knygos veikiausiai yra žuvusios, todėl reikėtų ieškoti pavienių dokumentų.

Monografijoje pritariama Brückneriui, kad I ir II kodekso dalys buvo sujungtos į visumą Pauliaus Unichovskio laikais. Tik ne po 1630 m., kaip ne visai tiksliai teigė Berlyno mokslininkas, bet kiek vėliau (nes kodekse yra Vladislovo IV Vazos 1635 m. patvirtinimo nuorašas).

Šiandien nežinome, kaip Raczyńskių kodeksas atiteko Radviloms (tai tegalėjo įvykti 1672–1701). Kodekse nerasime donacinio įrašo

kaip vadinamajame „Radvilų metraštyje“ ar Ališavos kodekse; vis dėlto manytume, kad dera atkreipti dėmesį į Jeronimo Unichovskio sūnaus karjeros šuolį: Boguslovas Aleksandras Unichovskis, 1677–1688 m. buvęs Naugarduko žemės teismo raštininku, 1689 m. tapo ATR senatoriumi (iš pradžių buvo paskirtas Naugarduko vaivada, o netrukus tais pačiais metais – Trakų). Krinta į akis tai, kad 1688 m. Boguslovas Aleksandras perėjo į dvaro stovyklą (jai priklausė ir karaliaus Jono III Sobieskio seserėnas Karolis Stanislovas Radvila), nors iki tol buvo oponuojančios Sapiėgų grupuotės narys. Tad visai įmanoma, kad Raczynskių kodeksas Radvilos bibliotekoje atsidūrė dėl šių, matyt, trumpalaikių klientinių ryšių. Kaip gerai žinoma, senų retų rankraščių ir knygų kolekcionavimas anuomet buvo prestižinė veikla ir tokios dovanos buvo vertinamos. Taip pat neatmestinos ir kitos galimybės – pavyzdžiui, kad po Boguslovo Aleksandro mirties (1697) jo našlė Barbora Duninaitė-Rajeckytė kodeksą padovanojo Radvilai.

Šiaip ar taip 1701 m. kodeksas jau buvo Radvilų Bialos rūmų bibliotekoje, iš kurios jis 1736 m. buvo pervežtas į Nesvyžių. Po Dominyko Jeronimo Radvilos mirties (1813) veikiant vadinamajai „Radvilų komisijai“, Radvilų archyvas buvo perkeltas į Vilnių (1818); čia jo vertybės buvo grobstomos. Nemenką vaidmenį suvaidino tuo metu kilęs kolekcionavimo bumas.

Maždaug XIX a. 4 dešimtmetyje mūsų rankraštis atsiduria Poznanėje grafo Edwardo Raczynskio įkurtoje viešojoje bibliotekoje – pritartume nuomonei, kad veikiausiai šitai įvyko Juliano Ursyno Niemcewicziaus dėka. Pastarasis jau 1822 m. paskelbė nedidelę (dar ne)Raczynskių nuorašo ištrauką, nuorodydamas, kad rankraštį jis matęs 1819 m. Vilniaus universitete. Pagal Ursyno Niemcewicziaus publikaciją ištrauką apie Žygimanto Augusto ir Barbaros Radvilaitės romaną 1836 m. paskelbė Rusijos istorikas mėgėjas Pavelas Muchanovas, savo tiesioginį šaltinį nutylėjęs, tik užsiminęs, kad rankraščio originalas anksčiau buvo saugomas Nesvyžiaus Radvilų archyve. Iki pastarojo meto Muchanovo ištrauka net laikyta nežinomo nuorašo publikacija; kaip jau minėta, šį istoriografijos mitą galutinai sugriovė Kiričenko, neatremiamais tekstologiniais argumentais

įrodžiusi tokios grandinės egzistavimą: Raczyńskių nuorašas → Ursyno Niemcewicziaus publikacija → Muchanovo fragmentas.

Skyriuje „**Raczyńskių nuorašo nuorašai, moksliniai perrašai ir pan.**“ išvardinti artefaktai, pradedant Zankevičiaus „Notifikacija“ (1701) ir baigiant XIX a. pabaigos – XX a. pradžios perrašais.

Skyriuje „**Raczyńskių nuorašo publikacijos**“ išvardytos viso teksto publikacijos, taip pat fragmentų ir fragmentų vertimų į dabartines (lietuvių, baltarusių, rusų) kalbas, nurodant šaltinį.

Lietuvos metraščių nuorašo turinys

Pagrindinė Raczyńskių kodekso dalis – du Viduramžių riterių romanai, beletrizuota *Istorija apie Atilą* ir metraštis sudaro ganėtinai darnią tekstų kolekciją. Legendinė metraščio dalis puikiai pritampa prie trijų pirmųjų tekstų – dėl didžiąja dalimi sufantazuotos Lietuvos priešistorės ir netgi dėl pasitaikančių panašių pasakojimo formulių bei „klajojančių motyvų“. Nes ir žodis „istorija“ XVI a. buvo kitaip suprantamas nei šiandien. Taip pirmiausia vadintas *pasakojimas* apie įvykius, nutikimus, neretai išgalvotus. Tad riba tarp (pseudo)istorinės prozos ir istoriografijos eiliniam skaitytojui nebuvo labai aiški (ji nebuvo labai aiški ir to meto populiarių kronikų autoriams Martynui Bielskiui ir Motiejui Strijkovskiui).

Raczyńskių nuoraše pasakojama LDK istorija nuo kunigaikščio Palemono atvykimo į būsimas Lietuvos žemes imperatoriaus Nerono laikais (t. y. nuo legendinių valstybės ištakų) iki Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo mirties ir Barboros Radvilaitės įvesdinimo į Vilniaus Žemutinės pilies rūmus 1548 m. pavasarį. Šis nuorašas yra laikomas „tipiškiausiu“ Viduriniojo sąvado III (plačiosios) redakcijos nuorašu. Tai, galima sakyti, yra truizmas, mat kitas šiai redakcijai priskiriamas nuorašas yra anksčiau aprašytasis Jevreinovo, kurio protografas veikiausiai buvo Viduriniojo ir Plačiojo sąvadų hibridas.

Raczyńskių nuorašo legendinėje dalyje mažiau antraščių nei Viduriniojo sąvado II redakcijos nuorašuose (Archeologijos draugijos,

Rumiancevo, Tichonravovo, Ališavos) ir Jevreinovo nuoraše. Tai mūsų nuorašą suartintų su Krasinskių nuorašu. Vis dėlto legendinė ir istorinė metraščio dalys (pastaroji – iki XIV a. pabaigos) mūsų nuoraše yra artimiausios Viduriniojo sąvado II redakcijos Rumiancevo nuorašui.

Tą liudija net „lotyniškas“ Lietuvos vardas „Литѹсѣа“ (Rumiancevo nuoraše „Литѹсѣа“, kitur jis gerokai skiriasi, plg. Krasinskių nuoraše „Литѹсѹсѹѣа“, Ališavos – „Littus tuba“, Tichonravovo – „Латѹсѣаиа“; šiek tiek panašesnis variantas pateikiamas Bychoveco kronikoje – „Litusbania“, o Jevreinovo nuoraše jis praleistas). Taip pat anksčiau minėtas artimumas Tichonravovo nuorašui (pavyzdžiui, tik jame ir Raczynskių nuoraše nurodyta Algirdo ir Kęstučio perversmo data – 1365 m., kuri yra klaidinga).

Apskritai, lyginant tekstus, būtina atsižvelgti į Tichonravovo nuorašo fragmentiškumą ir į jo bei Rumiancevo ir Jevreinovo nuorašų radimosi vietas – Ukrainą ir Rusiją. Nuorašų protografai galėjo būti artimesni mūsų šiam nuorašui.

Paskutinėje metraščio dalyje, apimančioje XV–XVI a. įvykius ir turinčioje daugiausia sąsajų su Jevreinovo nuorašu, dar intensyviau nei jame pasinaudota Bielskio *kronika* (turbūt buvo pasitelkta 1551 ir / arba 1554 metų laida). Bielskio kompiliacija metraštininkams buvo ne tik žinių šaltinis, bet ir informacijos pateikimo modelis – kartais pakartojamos net ištisos frazės (pagrindiniame nuorašo tekste ir marginalijose taip pat esti nuorodų į „lenkų kroniką“ ir „kronikininkus“), tačiau santykis su Bielskio tekstu buvo „kryptingai lietuviškas“ – Bielskio pateikiamos žinios atrenkamos, trumpinamos, reinterpretuojamos ir, savaime aišku, praleidžiami lietuviams nepalankūs vertinimai. Šiaip jau vykusiai dalį dalykų yra nurodęs Jučas; deja, jis, kaip ir iki jo Tichomirovas, naudojosi ne pačia Bielskio kronika, bet jos vėlesniu perdirbiniu *Lenkų kronika*, todėl negalėjo tiksliai įvertinti teksto sutapimų apimties ir paradoksaliai teigė, kad ne tik metraštininkai pasinaudojo Bielskio kronika, bet ir atvirkščiai – Bielskis pasinaudojo Lietuvos metraščiais.

Raczynskių nuorašo protografo autorius turėjo būti asmuo, kuriam buvo prieinami LDK kanceliarijos dokumentai (metraštyje yra

informacija apie aukštųjų pareigūnų paskyrimus), susijęs su Goštautais (valandos tikslumu nurodyta vienintelio iš Lietuvos didikų – Stanislovo Goštauto – mirtis 1542 m. gruodį) ir nelabai (bent metraščio surašymo metu) su Radvilomis. Todėl jis nebuvo palankiai nusiteikęs Stanislovo Goštauto našlės Barbaros Radvilaitės ir Žygimanto Augusto meilės romano atžvilgiu, užėmė pašalinio, tačiau anaiptol ne abejingo stebėtojo poziciją, pabrėždamas Lietuvos ponų tarybos ir „visų bajorų“ nepasitenkinimą susiklosčiusia įvykių eiga; beje, Jevreinovo nuorašo pabaigoje esančio glaustesnio pasakojimo autorius taip pat perteikia nepalankią Barbaros ir Žygimanto Augusto vedyboms opinią. Jau buvo paminėtos Jevreinovo nuorašo sąsajos su Plačiuoju sąvadu; įdomu, kad jų (tiesa, ne taip krintančių į akį) turi ir Raczyńskių nuorašas. Atkreiptinas dėmesys, kad jame santykinai dažniau nei kituose Viduriniojo sąvado metraščiuose užsiminama apie kitų nuorašų panaudojimą (tik jame yra papildomas priedas ir marginalija, kuriuose apie tai bylojama).

Įrašai paraštėse ir tarp eilučių

Svarbus specifinis Raczyńskių nuorašo elementas yra marginalijos. Tyrime pirmiausia aptariamos paliktos rašovo (arba korektoriaus). Konstatuojama, kad jos yra esančių spausdintose knygose analogas. Regis, postūmį joms atsirasti davė rašovo darbas prie *Istorijos apie Atilą*. Sugretinus su Kiprijono Baziliko lenkiškuoju originalu, matyti, kad dažniausiai marginalijos į rusėnų kalbą verčiamos pažodžiui.

Be to, to paties rašovo įterpiamos ir naujos marginalijos. Tai sudaro problemų metraščio publikuotojams. Pavyzdžiui, *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 17 tome skelbiamos tik kai kurios marginalijos. Antai, praleistas įrašas: „Кгаштолм | с Трумпа Уро|жоны воевода | первшыи |“ (p. 245), papildantis štai tokį tekstą: „и вчинить першымъ воеводою У | Вилни гэтмана своего Кгаштолта с Колюмнов, которыи был поиман ѿ нѣмцов | на Куносове“. Išnašoje Ptaszyckio pažymėta, kad kituose nuorašuose priduriama „которои сѧ

народил. съ Кѹмпа“. Taigi, iš karto matyti tokio parengėjo pasirinkimo trūkumai. Ignoruojama Raczyńskių nuorašo specifika ir neperteikiama dalis jo teksto.

Regis, Ptaszyckis ir Šachmatovas laikėsi panašaus į Brücknerio požiūrio, pasak kurio, kirilines glosas paliko skaitytojai. Tenka pripažinti, kad Raczyńskių kodekso atveju rašovo-redaktoriaus ir skaitytojo skirtis yra problema – ypač turint omenyje „rašovo B“ tapatinimą su Grigorijumi Unichovskiu. Dabartinėje tyrimų studijoje kirilinėse marginalijose, rašytose įvairių atspalvių rudu rašalu, galima išsiskirti mažiausiai du braižus („rankas“); vienas jų – smulkesnis – sutampa su pagrindinio rašovo A (ta proga pastebėsime, kad Ulaščyko išvados dėl braižo ir dėl rašalo spalvos yra netikslios). Šiuo atžvilgiu *Pilnojo rusų metraščių rinkinio* 35 tome pasirinktas teksto perteikimo principas yra pranašesnis, mat čia publikuojamos beveik visos kirilinės marginalijos, tačiau jas transkribuojant neišvengta klaidų. Apskritai, mūsų nuorašą galima laikyti atskira, XVI a. pabaigos redakcija, kurios specifinis elementas yra marginalijos.

Kitas tyrimo objektas būtų skaitytojų marginalijos (kaip minėta, Ptaszyckis jų neperteikė, o Ulaščykas perteikė tik kai kurias iš jų, tačiau nepatenkinamai). Joms priskirtinos visos lenkiškos, viena lotyniška (neimant domėn elementarių santrumpų *A^o* ir *NB*) ir bent dvi kirilinės rusėniškos marginalijos (antroji iš jų – reklamantas p. 288).

Raudonąjį pamėgęs skaitytojas buvo gana išprusęs ir bent minimaliai susipažinęs su istoriografiniais veikalais – jis ne tik pamini „kitas kronikas“, kuriose Timurkutlukas vadinamas Tamerlanu Didžiuoju, bet taip pat mėgina struktūruoti metraščio genealogiją, įvesti dinastijų ir valdovų numeraciją. Palyginę su Grigorijaus Unichovskio lenkiškų laiškų braižu, spėjame, kad komentarus raudonu rašalu rašė būtent jis. Marginalijų taip pat paliko Grigorijaus sūnus Paulius ir vaikaiš Jeronimas Unichovskiai (pastarasis komentavo itin uoliai).

Manytina, kad Raczyńskių kodekso skaitytojų marginalijos yra svarbus tyrimo objektas, nes tai, galima sakyti, LDK bajorijos „atminties vietos“.

IŠVADOS

1. Iš esmės pritardami Viačaslavo Čamiaryckio pasiūlytai Viduriniojo sąvado raidos schemai (savadą sudaro trys redakcijos), ją šiek tiek papildome ir koreguojame. T. y., manome, kad seniausią I-ąją redakciją atspindi Krasinskių nuorašas ir Patriarcho nuorašas A; pastarasis atspindi šiek tiek vėlesnį I redakcijos raidos etapą nei Krasinskių nuorašas. (1–4 ir 9–10 išvadas iliustruoja mūsų pateikiama Viduriniojo sąvado stema)
2. Pritardami Čamiaryckio nuomonei, kad II-ą, platesniąją, redakciją atspindi Ališavos, Archeologijos draugijos, Patriarcho B, Rumiancevo ir Tichonravovo nuorašai o III-ią, plačiausiąją, – Raczyńskių ir Jevreinovo nuorašai, manome, kad Patriarcho nuorašas A' su jo tąsa – „LDK kronikėle“ skirtinas II redakcijai arba yra pereinamasis variantas iš I redakcijos į II.
3. III Viduriniojo sąvado redakcijoje „LDK kronikėle“ pasinaudota kaip savotišku karkasu, jį apauginant nauja medžiaga ir toliau pratęsiant; skirtingai nuo, pavyzdžiui, II redakcijos Rumiancevo nuorašo protografo, kuriame „kronikėlę“ tiesiog mėginta pratęsti toliau didesnės ir mažesnės apimties žinučių serija.
4. Tichonravovo nuorašas yra artimas ne tik Rumiancevo, bet ir Raczyńskių nuorašui;
5. Manome, kad *Istorijos apie Atilą* vertimo įtraukimas į Raczyńskių kodeksą ir vandenženkliai jį leidžia apytikriai datuoti XVI a. 9-uoju (ši tikimybė yra didesnė) arba 10-uoju dešimtmečiu.
6. Raczyńskių kodekso sukūrimo vieta (terpė) lieka neaiški – verifikavimui aktualios lieka abi pagrindinės istoriografi-joje iškeltos hipotezės – tiek dėl LDK kanceliarijos, tiek dėl Naugarduko skriptorijaus, Raczyńskių kodekso I (pamatinės, seniausios) dalies raštą lyginant tiek su Lietuvos Metrikos, tiek su Naugarduko skriptorijaus dokumentais;

tačiau tai nebūtų lengva užduotis, nes Naugarduko teismų ir Naugarduko kadencijos Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo knygos veikiausiai yra žuvusios.

7. Raczynskių kodekso I ir II dalys buvo sujungtos po 1635 m. Tuo metu. kodeksas tapo savotiška Naugarduko vaivadijos bajorų Unichovskių giminės knyga.
8. Raczynskių kodeksas iki 1672 m. buvo Unichovskių rankose, 1701 m. sausį jį jau matome Karolio Stanislovo Radvilos Bialos rūmų bibliotekoje. Šią savininkų kaitą hipotetiškai sietume su Boguslovo Aleksandro Unichovskio politinės karjeros vingiu – perėjimu į valdovo dvaro stovyklą, kuriai priklausė valdovo seserėnas Radvila (1688) ir po to sekusiu karjeros šuoliu (tapimas ATR senatoriumi 1689) – apie tą laiką kodeksas galėjo atsidurti Radvilos rankose; tiesa, neatmestume ir kitų galimybių – pavyzdžiui, kad po Boguslovo Aleksandro mirties (1697) kodeksą Radvilai padovanojo jo našlė.
9. Raczynskių nuorašo protografo autorius turėjo būti asmuo, kuriam buvo prieinami LDK kanceliarijos dokumentai ir kuris buvo susijęs su Goštautais ir ne itin – su Radvilomis, todėl jis nebuvo palankiai nusiteikęs Stanislovo Goštauto našlės Barboros Radvilaitės ir Žygimanto Augusto meilės romano atžvilgiu, užėmė pašalinio, tačiau anaip tol ne abejingo stebėtojo poziciją, pabrėždamas Lietuvos ponų tarybos ir „visų bajorų“ nepasitenkinimą susiklosčiusia įvykių eiga. Tai galima laikyti bendra III-osios Viduriniojo sąvado redakcijos metraštininkų nuostata (analogiška išdėstyta Jevreinovo nuoraše).
10. Paskutinėje Raczynskių nuorašo dalyje, apimančioje XV–XVI a. įvykius ir turinčioje daugiausia sąsajų su Jevreinovo nuorašu, dar intensyviau nei jame pasinaudota Bielskio kronika (turbūt buvo pasitelkta 1551 ir / arba 1554 metų laida). Bielskio kompiliacija metraštininkams buvo ne tik žinių šaltinis, bet ir informacijos pateikimo modelis.

11. Šios dalies sutapimų su Bielskio kronika iš tikrųjų esama daugiau, nei nurodyta istoriografijoje (pavyzdžiui, iš Bielskio perimta jau klaidinga (1432) Jogailos mirties data).
12. Raczyńskich nuorašą galima net laikyti atskira, vėliausia Viduriniojo sąvado redakcija, kurios vienas specifinių požymių yra marginalijos, veikiausiai surašytos *Istorijos apie Atilą* rusėniškojo vertimo pavyzdžiu. Šiame nuoraše neaiški riba tarp metraštininko (rašovo) ir skaitytojo-komentuotojo, ypač turint omenyje hipotezę, kad „ranka“ B priklausė Grigorijui Unichovskiiui.

LIST OF PUBLICATIONS / PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Monographic study / Monografinis tyrimas:

Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės metraštis. Monografinis tyrimas ir kritinis leidimas = The Chronicle of the Grand Duchy of Lithuania and Samogitia. A Study and a Critical Edition, parengė / edited by Kęstutis Gudmantas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2024. – 459 p.: faks.

Other scholarly publications on the subject of the dissertation / Kitos mokslinės publikacijos disertacijos tema:

Book / Knyga: *Lietuvos metraščių Vavelio nuorašas = The Wawel Manuscript of the Lithuanian Chronicles*, parengė / edited by Kęstutis Gudmantas, Nadežda Morozova, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017. – 205, [1] p.: faks.

Articles and source publications / Straipsniai ir šaltinių publikacijos:

1. „Alberto Goštauto biblioteka ir Lietuvos metraščiai“, in: *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 9–24.
2. „Apie kai kurias 1510 m. lenkiškosios ‘Aleksandrijos’ ir legendinės Lietuvos metraščių dalies sąsajas“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2003, t. 5, p. 207–226.
3. „Lietuvių kilmės iš romėnų teorija ir ankstyvosios Lietuvos vardo etimologijos“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2004, kn. 17), p. 245–269.
4. „Vėlyvųjų Lietuvos metraščių erdvė“, in: *Darbai ir dienos*, 2005, Nr. 44, p. 105–124.
5. „Vėlyvųjų metraščių veikėjų prototipai: ‘Romėnai’“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2005, kn. 18, p. 113–139.
6. „Kitoks Žalgirio mūšio vaizdas. Lietuvos metraštis ir Jono Visliciečio poema ‘Prūsų karas’“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2005, kn. 19, p. 143–156.
7. „Летописи Великого княжества Литовского как памятники культурной полиглоссии“, in: *Беларусіка = Albaruthenica*, 2006, kn. 28, p. 249–255.
8. „Hipotetinė ‘Aleksandro istorija’ ir kai kurie ginčytini Bychoveco kronikos genezės klausimai“, in: *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius: Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcija, 2007, p. 199–209.
9. „Legendinė Lietuvos pradžia: Lietuvos metraščių versijos“, in: *Saeculo primo. Romos imperijos pasaulis peržengus „naujosios eros“ slenkstį*, Vilnius, 2008, p. 373–396 (*Christiana tempora*, III).
10. „Легендарные истоки Литвы по версиям литовских летописей“, in: *Предания и мифы о происхождении власти эпохи Средневековья и раннего Нового времени*, Москва: Индрик, 2010, p. 46–50.

11. „Lietuvos metraščiai“, in: *Senosios Lietuvos literatūra, 1253-1795*, sudarė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 39–46.
12. „Lietuvos metraščių recepcija“, in: *Senosios Lietuvos literatūra, 1253-1795*, sudarė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 47–50.
13. „Bychoveco kronikos pasakojimas apie Žalgirio mūšį. Šaltiniai ir kontekstas“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 31, 2011, p. 65–92.
14. „Vėlyvųjų Lietuvos metraščių asmenvardžiai“, in: *Baltų onomastikos tyrimai 2*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011, p. 102–113.
15. „Demetrijaus Zankiewicziaus Notifikacija apie Laurušavo vienuolyną, išrašyta iš senos rusiškos rankraštinės kronikos. (Šaltinio tyrimas ir publikacija)“ [su Andrejumi Ryčkovu], in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 34, 2012, p. 153–184.
16. „Lietuvos metraščio Vavelio nuorašas (fragmentas)“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 34, 2012, p. 121–151.
17. „Valdovo ir dinastijos įvaizdžiai vėlyvuosiuose Lietuvos metraščiuose“, in: *Karališkasis dėmuo LDK kultūroje, (Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 65–66), 2012, p. 51–74.
18. „‘Житие’ Парасковии-Пракседа в литовских летописях“, in: *Археология и история Литвы и северо-запада России в средневековье*, редактор и составитель Гедиминас Вайткавичюс, Вильнюс: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013, p. 197–214.
19. „Hagiografinė Paraskovijos-Praksedos istorija Lietuvos metraščiuose“, in: *Lietuva – Italija: šimtmečių ryšiai*, sudarytoja Daiva Mitrulevičiūtė, Vilnius: Nacionalinis muziejus „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai“, 2016, p. 258–277.

20. „Keletas pastabų apie Maskvoje rastą Lietuvos metraščio fragmentą“, in: *Chronicon Palatii Magnorum Ducum Lithuaniae*, t. IV, Vilnius, 2018, p. 438–443.
21. „Об особенностях работы летописцев с источниками (на материале литовских летописей XVI в.)“, in: *Нарративы руси конца XV – середины XVIII в. в поисках своей истории*, ответственный составитель Андрей Владимирович Доронин, Москва РОССПЭН, 2018, p. 142–173.
22. „Problem recepcji Roczników Jana Długosza w latopisach Wielkiego Księstwa Litewskiego“, in: *Recepcja twórczości Jana Długosza w historiografii krajów europejskich*, redakcja naukowa: Norbert Morawiec, Marcei Antoniewicz, Częstochowa: Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, 2019, p. 31–44.
23. „‘Летописец Великого Княжества Литовского и Жомоитского’ и ‘места памяти’ руси: модусы рецепции второго свода литовских летописей“, in: „*Места памяти*“ руси конца XV – середины XVIII в., ответственный составитель Андрей Владимирович Доронин, Москва: РОССПЭН, 2019, p. 64–87.
24. „Lietuvos metraščių Tichonravovo nuorašas: tyrimas ir publikacija“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2020, kn. 48, p. 195–209.
25. „Tichonravovo nuorašas. Transkripcija“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2020, kn. 48, p. 211–238.
26. „Žvilgsnis į Patriarcho kodekso (Син 790) publikaciją“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2020, kn. 48, p. 241–254.

PAPERS DELIVERED AT SCHOLARLY
CONFERENCES ON THE SUBJECT OF THE
DISSERTATION / PRANEŠIMAI DISERTACIJOS TEMA,
PERSKAITYTI MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE:

1. “The provenance of personal names in the late Lithuanian chronicles,” at the international scholarly seminar *Kulturelle Integration und Personennamen im Mittelalter* (Saarland University / Universität des Saarlandes, Saarbrücken, 20–22 February 2009).
2. “Легендарные истоки Литвы,” at the international scholarly conference *Славяне и их соседи. XXV конференция памяти В. Д. Королюка* (*Slavs and Their Neighbors: 25th Conference in Memory of V. D. Korolyuk*, Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences, Moscow, 18–20 May 2010).
3. “Valdovo ir dinastijos įvaizdžiai vėlyvuosiuose Lietuvos metraščiuose,” at the international scholarly conference *The Royal Dimension of Lithuanian Culture: Images, Symbols, Relics* (Vilnius Academy of Arts, 5–6 May 2011).
4. “Recepcja Jana Długosza w kronikach Wielkiego Księstwa Litewskiego,” at the international scholarly conference *Reception of Jan Długosz's Works in the Historiography and Geographical Literature of European Countries* (Jan Długosz Academy in Częstochowa / Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, 22 October 2016).
5. “Об особенностях работы летописцев с источниками (на материале литовских летописей XVI в.),” at the international scholarly conference *Исторические нарративы "Руси" в Великом княжестве Литовском, Речи Посполитой, Гетманищине, Московском государстве и Российской империи конца XV – середины*

XVIII vė.: в поисках своей истории (Historical Narratives of "Rus" in the Grand Duchy of Lithuania, the Polish-Lithuanian Commonwealth, the Hetmanate, the Muscovite State, and the Russian Empire from the end of the 15th to the mid-18th Centuries: In Search of One's Own History, Ukrainian Catholic University, Lviv, 9–14 November 2016).

6. “‘Stumbrai ir briedžiai’ XVI–XVII a. LDK raštijoje: stereotipas ir tikrovė,” delivered at the 4th Congress of Lithuanian Historians *Vasario 16-osios Lietuva: pirmtakai ir paveldėtojai (February 16th Lithuania: Predecessors and Successors, Vytautas Magnus University, 16 September 2017).*
7. “Keletas pastabų apie sakytinę tradiciją Lietuvos metraščiuose,” at the 23rd Folklore Conference *Sakytinė tradicija ir rašto kultūra: nuo sankirtų iki tyrimų trajektorijų. Reformacijos 500 metų sukakčiai pažymėti (Oral Tradition and Written Culture: From Intersections to Research Trajectories. To Mark the 500th Anniversary of the Reformation, Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 18 October 2017).*
8. “‘И будучы ему русином...’: Русь и русины в литовских летописях XVI столетия,” at the international scholarly conference *Русь конца XV – середины XVIII вв.: natio vs confessio (Rus' from the end of the 15th to the mid-18th Centuries: Natio vs. Confessio, University of Warsaw, 13–16 September 2018).*
9. “Legendinė Vilniaus įkūrimo tradicija XVI–XVIII a. šaltiniuose,” at the international scholarly conference *Vilnius ir vilniečiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais (Vilnius and Vilniusites during the Era of the Grand Duchy of Lithuania, Lithuanian Institute of History, 14 November 2019).*

10. “The Manuscript Tradition of the Lithuanian Chronicles,” at the *9th International Conference of the Medieval Chronicle Society* (Adam Mickiewicz University in Poznań; participated remotely, 15 July 2021).
11. “Kaip senoji Lietuva skaitė Palemono mitą?” at the national conference *21st Readings of Jurgis Lebedys* (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 26 November 2021).
12. “Vilniaus miestiečiai Lietuvos metraščiuose,” at the international conference *Vilnius and its Communities from the 13th to the 21st Centuries: Seven Centuries of the History of Coexistence in the City* (Vilnius, 25 October 2022; organized by the Lithuanian Institute of History, the National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania, the Faculty of History of Vilnius University, et al.).
13. “Vilniaus įkūrimo legenda XVI a. Lietuvos metraščiuose: šaltiniotyrisinis aspektas,” at the international conference *Vilnius and Other European Capitals through the Prism of Auxiliary Historical Sciences* (Vilnius, 14 June 2023; organized by the Lithuanian Institute of History, the Lithuanian Heraldry Commission, et al.).
14. “Lietuvos metraščių heraldika ir jos kontekstas,” at the international scholarly conference *Heraldry Past, Present, and Future: Universality and Interdisciplinarity* (Vilnius, 12–14 June 2024; organized by the Lithuanian Institute of History and the Library of the Polish Academy of Arts and Sciences in Krakow).

BRIEF INFORMATION ABOUT THE DOCTORAL CANDIDATE

1984–1989: Studies at the Faculty of History, Vilnius University.

1998–2002: Joint doctoral studies at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore and Vytautas Magnus University.

Since 2002: Junior Research Fellow at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore.
Research interests: Historical writings and historical culture of the Grand Duchy of Lithuania.

TRUMPOS ŽINIOS APIE DISERTANTĄ

1984–1989 m. studijos Vilniaus universiteto Istorijos fakultete, įgytas istoriko išsilavinimas.

1998–2002 m. studijos Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto jungtinėje doktorantūroje.

Nuo 2002 m. – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto jaunesnysis mokslo darbuotojas.

Moksliniai interesai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinė raštija ir istorinė kultūra.

Vilnius University Press
9 Saulėtekio Ave., Building III, LT-10222 Vilnius
Email: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
bookshop.vu.lt, journals.vu.lt
Print run 20